

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
FAKULTA VEŘEJNÝCH
POLITIK V OPAVĚ

Úvod do právní teorie a praxe

STUDIJNÍ TEXT

Igor Palúš

Opava, 2018

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 ŠTÁT.....	6
1.1 Teórie vzniku štátu.....	7
1.2 Pojem a znaky štátu.....	8
1.2.1 Územie štátu.....	8
1.2.2 Obyvateľstvo štátu.....	9
1.2.3 Štátna moc.....	10
1.3 Moderný štát.....	11
1.4 Štátne orgány ako súčasť organizácie štátu.....	12
2 PRÁVO. OBJEKTÍVNE PRÁVO A SUBJEKTÍVNE PRÁVO. PRÁVNE VEDOMIE. SYSTÉM PRÁVA.....	15
2.1 Objektívne právo a subjektívne právo.....	16
2.2 Subjekty práva.....	16
2.3 Právne vedomie.....	17
2.4 Systém práva.....	18
2.4.1 Právo verejné a súkromné.....	18
2.4.2 Právo hmotné a procesné.....	19
2.4.3 Právo vnútroštátne, medzinárodné a právo Európskej únie.....	19
3 PRAMENE PRÁVA.....	21
3.1 Formálne pramene práva.....	22
3.1.1 Právne obyčaje.....	22
3.1.2 Súdne precedensy.....	22
3.1.3 Normatívne zmluvy.....	23
3.1.4 Normatívne právne akty.....	23
3.2 Normatívne právne akty v Českej republike.....	23
4 PRÁVNE NORMY.....	27
4.1 Právna norma a jej znaky.....	28
4.2 Štruktúra právnej normy.....	28
4.3 Druhy právnych noriem.....	29
4.4 Pôsobnosť právnych noriem.....	30
5 PRÁVNE VZŤAHY.....	33

5.1 Právne vzťahy – pojmové vymedzenie.....	34
5.2 Právne skutočnosti.....	34
5.2.1 Právne konanie.....	34
5.2.2 Protiprávne konanie (delikty).....	36
5.2.3 Právne udalosti.....	36
5.2.4 Protiprávne stavy.....	37
5.3 Prvky právnych vzťahov.....	37
5.4 Druhy právnych vzťahov.....	38
6 PRÁVNA ZODPOVEDNOSŤ.....	40
6.1 Pojem a druhy právnej zodpovednosti.....	41
6.2 Predpoklady vzniku právnej zodpovednosti.....	42
6.3 Prvky zavineného porušenia právnej povinnosti.....	43
7 TRESTNOPRÁVNA ZODPOVEDNOSŤ.....	44
7.1 Pojmové vymedzenie trestnoprávnej zodpovednosti.....	45
7.2 Skutková podstata trestného činu.....	45
7.3 Okolnosti vylučujúce protiprávnosť konania.....	47
7.4 Tresty.....	48
7.4.1 Všeobecné zásady pri ukladaní trestov.....	48
7.4.2 Druhy trestov.....	48
7.5 Ochranné opatrenia.....	50
8 OBČIANSKE SÚDNE KONANIE (CIVILNÝ PROCES)	52
8.1 Zásady civilného procesu.....	53
8.2 Druhy konania.....	54
8.3 Subjekty civilného procesu.....	55
8.4 Prvostupňové konanie.....	57
8.4.1 Dokazovanie.....	57
8.4.2 Rozhodnutie súdu.....	58
8.5 Opravné konanie (odvolanie)	59
8.5.1 Odvolacie konanie.....	59
9 TRESTNÉ KONANIE (TRESTNÝ PROCES)	61
9.1 Zásady trestného konania.....	62
9.2 Subjekty trestného práva.....	63
9.3 Štádia trestného konania.....	64

9.3.1	Prípravné konanie.....	65
9.3.2	Predbežné pojednanie obžaloby.....	65
9.3.3	Hlavné pojednávanie.....	65
9.3.4	Odvolačné konanie.....	66
10	SPRÁVNE KONANIE.....	67
10.1	Zásady správneho konania.....	68
10.2	Subjekty správneho konania.....	69
10.3	Prvostupňové konanie.....	70
10.4	Odvolačné konanie.....	72
	LITERATÚRA.....	74

Úvod

Povinný študijný predmet „Úvod do právnej teórie a praxe“ je naozaj treba vnímať ako „úvod“ do veľmi rozsiahlej a obsahovo značne štruktúrovanej problematiky, ktorá je pre študentov neprávnických fakúlt náročná a pre pochopenie zložitá. Toto konštatovanie platí o to viac, že výučba daného predmetu je odkázaná len na prednášky bez seminárnych cvičení, na ktorých by bolo možné tematiku bližšie ozrejmiť a špecifikovať za aktívnej účasti študentov.

Študijný predmet, jeho výučba, si kladie za cieľ oboznámiť študentov (a zároveň naučiť) s východiskovými inštitútmi štátu, ktorý je tvorcom práva, a následne so základnými poznatkami právnej teórie v spojení s ich praktickou realizáciou. Študenti po absolvovaní predmetu získajú vedomosti, ktoré im umožnia pochopiť základné atribúty právnej teórie a tieto dokážu uplatniť pri štúdiu ďalších predmetov, ale hlavne budú schopní zorientovať sa v spoločenských vzťahoch upravených právom. Zvlášť to platí o poznatkoch z procesného práva, ktoré môžu študenti využiť v oblasti občianskoprávnej (rodinnej, pracovnej, obchodnej), trestnoprávnej a správnej praxe.

Výklad študijného predmetu je zhrnutý (v súlade s dotáciou predmetu 2/0 počas jedného semestra) do desiatich kapitol, ktoré na seba logicky a obsahovo nadväzujú v snahe vytvoriť komplexný celok. Prvá kapitola je venovaná problematike štátu, jeho znakom a funkciám s osobitným zameraním na charakteristiku súčasného (moderného) štátu ako štátu ústavného, právneho, demokratického a sociálneho. Ďalších šesť kapitol je zameraných na výklad východiskových inštitútov teórie práva (právo v objektívnom a subjektívnom zmysle, systém práva, pramene práva, právne normy, právne vzťahy, zákonnosť, právna zodpovednosť a trestnoprávna zodpovednosť) a posledné tri kapitoly objasňujú podstatu procesného práva analyzujúc civilný proces, trestné súdne konanie a správne konanie.

Výklad jednotlivých kapitol si nezachováva striktnú šablónu, naopak snahou autora je ukázať pri každom právnom inštitúte čím je jedinečný a zároveň špecifický, pri využití spoločných teoretických východísk.

Pre štúdium daného predmetu a jeho zvládnutie, je žiaduce ovládať nielen obsah jednotlivých kapitol, ale vedomosti si dopĺňať štúdiom odporúčanej literatúry, resp. pravidelne využívať prednášky, prípadne osobné konzultácie.

1 Štát

STRUČNÝ NÁČRT KAPITOLY

Štát ako forma spolunažívania jednotlivcov sa vo vývoji ľudstva objavuje v čase, keď existujúce organizačné formy prestali vyhovovať potrebám rozširujúcich sa ľudských vzťahov. Vznik štátu je produktom vývoja ľudskej spoločnosti, nevyhnutnosti pevnejšie upraviť vzťahy medzi ľuďmi, ktorí sa trvalejšie zdržujú na určitom území, a to v rámci tohto územia, ako aj mimo neho. Subjektom týchto vzťahov je **štát**, prostriedkom **právo**, t. j. súhrn pravidiel chovania, ktoré štát ustanoví a je tiež schopný si ich svojou mocou vynútiť.

Pojem „štát“ v dnešnom poňatí po prvýkrát vo vedeckej literatúre použil N. Macchiavelli, taliansky historik a teoretik politiky, vo svojom známom diele *Vládár*. Označoval ním „jednak súhrn tých, ktorí vládli, jednak aj všetko obyvateľstvo s príslušným územím“. V súlade s takto vymedzeným obsahom sa význam pojmu „štát“ stabilizuje v 18. a 19. storočí a označuje politický, ekonomický, sociálny a geografický útvar a na ňom žijúce obyvateľstvo, ktoré sa podriaďuje nezávislej (suverénnej) štátnej moci, prostredníctvom štátnych orgánov. Toto obdobie sa považuje za vznik novodobého štátu, ktorý sa do podoby súčasného moderného štátu ako štátu ústavného, právneho, demokratického a sociálneho sformoval v priebehu 20. storočia. Štát naplňa svoje funkcie pôsobením štátnych orgánov, ktoré predstavujú najdôležitejšiu súčasť štátneho mechanizmu (organizácie štátu).

CIELE KAPITOLY

Po preštudovaní a zvládnutí tejto kapitoly

Budete vedieť:

charakterizovať pojmové vymedzenie štátu prostredníctvom jeho znakov s osobitným zameraním na objasnenie súčastí súčasného moderného štátu

Získate:

prehľad o teóriách vzniku štátu, jeho pojmových znakov a ich vzájomných súvislostiach, ako aj o štátnych orgánoch, ich pôsobnosti a právomoci

Budete schopní:

pochopiť podstatu súčasného moderného štátu ako štátu ústavného, demokratického, právneho a sociálneho

KLÚČOVÉ SLOVÁ KAPITOLY

Štát

Štátne územie

Obyvateľstvo štátu

Štátna moc

Suverenita štátu

Ústavný štát

Demokratický štát

Právny štát

Sociálny štát

Štátne orgány

Pôsobnosť a právomoc

1.1 Teórie vzniku štátu

Všeobecne uznávané teórie vzniku štátu sú tie, ktoré sformoval a objasnil G. Jellinek, rakúsky právny pozitivist a priekopník štátovedy. Ide o tieto teórie:

- a) teórie teologické,
- b) teórie moci,
- c) právne teórie vzniku štátu (najmä teória zmluvná),
- d) teórie etické,
- e) teórie antropologické.

Podľa **teologických teórií** je štát (jeho vznik a existencia) chápaný ako inštitúcia ustanovená bohom. So zárodkami takéhoto poňatia sa možno stretnúť v starom Ríme, v stredoveku sa objavilo najmä v učení Augustína Aurélia a do podoby ucelenej štátovednej koncepcie v modernej dobe ho pretvoril F. Stahl. Teologické teórie vzniku štátu sa objavujú aj v niektorých súčasných ústavách, napr. v ústave Írskej republiky (hlavne v jej preambule akceptujúcej boží pôvod moci).

Teórie moci vychádzajú z myšlienky nevyhnutnosti moci silnejších nad slabšími a svoje korene majú v staroveku, neskôr našli svojich zástupcov medzi stúpenkami N. Macchiavelliho a v priebehu 19. a 20. storočia v marxistickej ideológii.

Právne teórie vzniku štátu majú niekoľko podôb. Patriarchálna teória vychádza z predstavy, podľa ktorej štát vzniká z rodiny (napr. starý zákon konštruuje vznik izraelského štátu z potomkov jednej rodiny). Patrimoniálna teória vidí príčiny vzniku štátu v potrebe ochrany majetku (rozšírená bola najmä v stredoveku, keď sa lenný systém považoval za základ štátu). Najrozšírenejšou a dodnes

živou právnou teóriou vzniku štátu je však **teória zmluvná**, ktorej podstatou je zmluvný charakter štátu.

Myšlienkou „spoločenskej zmluvy“ medzi vládou a ľuďom sa zaoberalo niekoľko významných filozofov, napr. T. Hobbes, J. Locke, avšak do najdokonalejšej podoby ju doviedol francúzsky filozof J. J. Rousseau, ktorý hlásal, že spoločenskú zmluvu uzavreli medzi sebou členovia spoločnosti a že vláda neschopná vyjadriť „všeobecnú vôľu“ ľudu nemá právo počítať s ich súhlasom. Všeobecnú vôľu pritom nepovažoval za vôľu väčšiny, ani celkový súhrn vôle všetkých jednotlivcov. Vo svojom diele Spoločenská zmluva (1762) Rousseau predostiera obraz ideálnej demokracie založenej na vláde ľudu. Výkon moci, ako tvrdil, by mal byť v súlade so „všeobecnou vôľou“ a mal by byť založený na súhlase všetkých občanov.

Etické teórie sa snažia odôvodniť vznik a existenciu štátu morálnou nutnosťou. Stretávame sa s nimi už v učení Platóna a Aristotela, podľa ktorých možnosť naplnenia mravnej existencie človeku poskytuje jedine štát. Obsah etických teórií sa tiahne celými stáročiami a zjavnú renesanciu prežíva najmä v názoroch nemeckých filozofov I. Kanta, J. G. Fichteho a G. W. Hegela, ktorí v rôznych podobách spájali zmysel existencie štátu s morálkou.

Antropologické teórie zdôvodňujú vznik a existenciu štátu ľudskou prirodzenosťou (človek je tvor spoločenský, tvor mysliaci, slobodná bytosť snažiac sa uchovať ako druh živej prírody – snaha o reprodukciu). Praotcom týchto teórií je Aristoteles, ich rozmach nastal hlavne v 20. storočí, pričom ich spojovacím prvkom bolo považovanie štátu za dôsledok spoločenského vývoja po neolitickej revolúcii, presnejšie po presadení sa poľnohospodárskej civilizácie.

1.2 Pojem a znaky štátu

Štát ako produkt vývoja ľudskej spoločnosti možno skúmať a následne definovať z rôznych hľadísk a prístupov. Nemožno však podať ucelenú a pritom univerzálnu definíciu štátu, ktorá by postihovala všetky možné prístupy jeho vymedzenia, najmä pohľad právny, sociologický, politologický, etický, či historický. Všeobecne uznáva

ný je prístup G. Jellineka, ktorý vymedzuje štát pomocou jeho znakov, ku ktorým zaraďuje: **štátne územie, obyvateľstvo obývajúce toto územie a štátnu moc**. Vymedziť pojem štát teda znamená objasniť podstatu všetkých troch jeho východiskových znakov.

1.2.1 Územie štátu

Štátne územie je časť zemského povrchu ohraničená štátnymi hranicami, prípadne teritoriálnymi vodami, kde štát uplatňuje svoju suverenitu (princíp teritoriality), ako aj priestor nad a pod týmto zemským povrchom. K územiu štátu patria aj ďalšie územia alebo

predmety, na ktorých štát vykonáva štátnu moc podľa medzinárodného práva (napr. lietadlá, lode a pod.).

Štátne územie môže vznikáť originálne a derivatívne. **Originálne** vzniká štátne územie:

- a) prvotnou okupáciou území, ktoré nebolo v suverénnej moci žiadneho štátu (príkladom môže byť osídľovanie nových území v dejinách USA),
- b) prírastkom území a to buď prirodzeným (vznik ostrova v mori v dôsledku sopečného výbuchu), alebo umelým (vysušovanie mora).

Derivatívne (odvodene) vzniká územie, ktoré spadalo pod suverénnu moc iného štátu a to najmä:

- a) cesiou (prevod územia Aljašky Ruskom na USA v roku 1867),
- b) adjudikáciou (rozdelenie Tešínska medzi Československo a Poľsko v roku 1920),
- c) vydržaním (územie Falklandských ostrovov vo vzťahu k V. Británii).

1.2.2 Obyvateľstvo štátu

Osoby, ktoré sa trvalo nachádzajú na území štátu, tvoria jeho obyvateľstvo. Z hľadiska svojho postavenia a rozsahu práv nemajú však rovnaký status. Väčšina z nich sú štátnymi občanmi, ktorí môžu svoje práva uplatňovať v plnom rozsahu, pričom **štátne občianstvo**, t. j. príslušnosť fyzickej osoby k určitému štátu, sa najčastejšie nadobúda **narodením**. Pri tomto spôsobe nadobúdania štátneho občianstva sa spravidla uplatňujú dve kritéria: ius sanguinis (princíp krvi, kedy dieťa nadobúda štátne občianstvo oboch alebo jedného z rodičov, bez ohľadu na miesto narodenia), alebo princíp ius soli (princíp miesta narodenia, bez ohľadu na štátne občianstvo rodičov). Pri dôslednom uplatňovaní týchto dvoch princípov môžu nastať situácie, keď jedna osoba má dve štátne občianstvá (bipolit), alebo nemá žiadne štátne občianstvo (apolit, apatrid). Štáty sa týmto situáciám snažia vyhnúť uzatvorením dvoj alebo viacstranných medzinárodných zmlúv, ktoré vylučujú vznik vyššie uvedených nežiaducich javov. Ďalšími spôsobmi nadobúdania štátneho občianstva sú **opcia** (voľba štátneho občianstva pri územných zmenách, napr. nadobúdanie štátneho občianstva Českej republiky voľbou po rozdelení ČSFR) a **naturalizácia** (získanie štátneho občianstva udelením na základe žiadosti).

Na základe štátneho občianstva vznikajú medzi štátom a občanom vzájomné práva a povinnosti (napr. právo občana zúčastňovať sa na správe verejných vecí, ale i povinnosť brániť vlasť, na druhej strane povinnosť štátu poskytnúť občanovi sociálne dávky v čase

choroby, nezamestnanosti, či staroby). Štátnoobčiansky zväzok trvá aj mimo územia daného štátu (princíp personality), je však limitovaný tzv. cudzineckým režimom (občan jedného štátu musí rešpektovať na území iného štátu jeho právny poriadok).

Do vzťahu so štátom (štátnou mocou) vstupujú aj cudzinci, prípadne apatridi (osoby bez štátnej príslušnosti). Tento kontakt sa formalizuje najmä udelením povolenia na vstup a pobyt, udelením azylu a pod.

1.2.3 Štátna moc

Moc je spoločenský jav, ktorého základom sú vzťahy medzi jednotlivcami, spoločenskými skupinami a inštitúciami. V rámci týchto vzťahov sa možno stretnúť nielen s prejavmi vzájomného rešpektovania, ale aj ovplyvňovania, ktoré vystupujú ako organizujúci faktor spoločnej činnosti ľudí. **Štátnou mocou** rozumieme univerzálnu schopnosť štátu presadzovať na svojom území všeobecnú vôľu, vyjadrenú v právnom poriadku, vrátane prostriedkov donútenia. Inak povedané, štátna moc ako znak štátu je vyjadrením skutočnosti, že štát je schopný na svojom území udržiavať poriadok a vynucovať plnenie právnych noriem, ktorá sám stanovuje.

Podstatnou črtou štátnej moci je jej **legitimita**. V demokratickom a právnom štáte sa legitimitou štátnej moci rozumie demokratický konsenzus s danou štátnou mocou vyjadrený a potvrdený demokratickými voľbami a demokratickým ustanovením orgánov štátnej moci a podporou ústavných orgánov zo strany občianskej spoločnosti. Od legitimacy štátnej moci treba odlíšiť legalitu (zákonnosť) štátnej moci, späť v súčasnej dobe s princípom právneho štátu, t. j. že štátnu moc vykonávajú len orgány a inštitúcie stanovené a vytvorené na základe ústavy a zákonov, a to v medziach nimi určenej kompetencie a prostriedkami, či formami obsiahnutými v právnom poriadku.

Legitímna a legálne realizovaná štátna moc je nezávislá na inej moci a to dovnútra i navonok štátu. V tejto súvislosti hovoríme o **suverenite** štátnej moci, ktorá sa prejavuje v dvoch rovinách. Po prvé, ide o nezávislosť štátnej moci. Po druhé, ak je štátna moc nezávislá, treba určiť jej právomoci a vykonávať ich, buď priamo štátom, alebo prostredníctvom iných subjektov, na ktoré štát svoje právomoci slobodne prenesie (medzi tieto subjekty zaraďujeme aj Európsku úniu). Ak je štát plne nezávislý a zároveň slobodný v rozhodovaní o výkone svojich právomocí, možno ho označiť za suverénny. Ak uvedené podmienky neplatia, štát suverénny nie je.

1.3 Moderný štát

Prívlastok „moderný“ nie je k pojmu štát pripojovaný náhodne, Pojmovo, ale i koncepcne, totiž znamená odlišenie dnešného štátu od obdobných inštitúcií staroveku a stredoveku. V tomto zmysle je spojovaný s vytváraním modernej spoločnosti, so spoločensko-ekonomickým vývojom novoveku, najmä 20. storočia. Tomu následne zodpovedá jeho koncepcia, charakter a vývoj. Aké sú teda charakteristické rysy moderného štátu? Spravidla sú vyjadrované ďalšími prívlastkami k pojmu štát, pričom sú vzájomne prepojené a podmienené. V tomto zmysle sa pod **moderným štátom** najčastejšie rozumie:

- **ústavný štát**, t. j. štát, ktorý má nielen ústavu, ale má tiež vytvorený jednotný právny poriadok a navyše účinný mechanizmus ochrany ústavnosti (buď prostredníctvom všeobecných súdov – napr. v USA, alebo vytvorením ústavných súdov – napr. kontinentálna Európa),
- **právny štát**, ktorý vypovedá o primáte práva nad štátom, resp. o viazanosti štátnej moci právom, ide o štát, v ktorom sú právom stanovené pravidlá konania štátnych orgánov ako predpoklad ochrany obyvateľstva pred štátom samotným, pred ľubovôľou jeho orgánov; zásada legality sa uplatňuje aj pri presnom vymedzení pôsobnosti a právomoci štátnych orgánov, existencia nezávislého súdnictva a súdnej ochrany práv a slobôd predstavuje východiskovú bázu slobody jednotlivca,
- **demokratický štát**, zaisťujúci a reprezentujúci vplyv ľudí na štátnu moc a vládu (štátna moc pochádza od občanov – ľudu, ktorí ju vykonávajú priamo alebo prostredníctvom volených zástupcov, uplatňuje sa princíp del'by moci doplnený systémom vzájomných brzd a protiváh medzi jednotlivými mocami – zákonodarnou, výkonnou a súdnou),
- **sociálny štát**, ako štát usilujúci sa o vyrovnanie rozdielov vznikajúcich z napätia medzi slobodou v spoločnosti a sociálnymi problémami (garancie minimálneho príjmu, sociálna politika, ochrana práce, podpora vzdelania, rodiny, manželstva, materstva a pod.).

Na postavenie a fungovanie moderného štátu však v posledných desaťročiach vplývajú fenomény, ktoré v čase vzniku a formovania podstaty moderného štátu neboli známe, resp. ak sa postupne vytvárali, ich vplyv na štát a jeho suverenitu bol nepatrný. Dnes sú však tieto faktory neprehliadnuteľné a ich dosah na reálne postavenie, organizáciu

a suverenitu moderného štátu má zásadný charakter (napr. proces globalizácie, integračné procesy, poňatie a ochrana ľudských práv a slobôd a pod.).

1.4 Štátne orgány ako súčasť organizácie štátu

Organizácia štátu (štátny mechanizmus) vo svojej podstate predstavuje politicko-právne inštitucionalizovaný systém realizácie štátnej moci a zabezpečovanie suverenity štátu. **Štátne orgány** ako vyčlenené časti organizácie štátu (okrem nich do sústavy štátneho mechanizmu zaradujeme aj tzv. zvláštne zložky, t. j. policajné a bezpečnostné sily, prípadne armádu, ako aj štátne organizácie a štátne zariadenia rôzneho charakteru – dopravné, výskumné, kultúrne, zdravotnícke a pod.) majú postavenie základných a rozhodujúcich zložiek štátneho mechanizmu. Najdôležitejšie štátne orgány sú upravené v ústave štátu, ktorá súčasne ustanovuje ich miesto v hierarchii štátnych orgánov, spôsob ich vytvárania, vzájomné vzťahy medzi nimi, ich právomoc a pôsobnosť a spravidla aj ich základnú organizačnú štruktúru. Pre všetky štátne orgány je charakteristické, že ich rozhodnutia sú vynúiteľné štátnou mocou. Vynúiteľnosť rozhodnutí štátnych orgánov sa zabezpečuje na to určenými štátnymi orgánmi (napr. súdy, prokuratúra), alebo štát zveruje túto úlohu na základe poverenia iným, neštátnym subjektom (napr. exekútorom).

Z hľadiska reálneho fungovania štátnych orgánov je dôležité objasnenie dvoch pojmov, ktoré sa s ich pôsobením spájajú: právomoc štátneho orgánu a pôsobnosť štátneho orgánu. Zovšeobecňujúco možno konštatovať, že **pôsobnosťou** štátneho orgánu rozumieme okruh vymedzených úloh, ktoré má štátny orgán na určitom území zabezpečiť. Z hľadiska rozsahu pôsobnosti štátneho orgánu možno hovoriť o pôsobnosti vecnej, územnej a osobnej. **Právomoc** štátneho orgánu predstavuje súhrn právnych prostriedkov (oprávnení), ktoré má k dispozícii v záujme svojej pôsobnosti. Právomoc štátneho orgánu možno klasifikovať z viacerých hľadísk, napr. podľa druhu štátneho orgánu a oblasti, v ktorej svoju právomoc vykonáva.

Štátne orgány možno členiť podľa rôznych prístupov a kritérií. Na tomto mieste uvedieme tie, o ktorých sa nazdávame, že sú dôležité z hľadiska obsahového zamerania študijného predmetu Úvod do právnej teórie a praxe.

Štátne orgány možno deliť z hľadiska realizácie funkcií štátu na orgány:

- a) **zákonodarne**, ktoré prijímajú, menia a dopĺňajú ústavu, ústavné zákony a zákony (napr. parlament),

- b) **výkonné**, ktoré vydávajú sekundárne (odvodené) právne predpisy (normy) na základe a v záujme realizácie primárnych právnych aktov (napr. zákonov), ako aj individuálne právne akty (napr. vláda),
- c) **súdne**, ktoré vydávajú, menia alebo rušia individuálne právne akty (všeobecné súdy), preskúmajú a rozhodujú o ústavnosti zákonov a iných právnych predpisov (ústavný súd),
- d) **kontrolné a dozorné**, ktoré vykonávajú kontrolu najmä v oblasti hospodárenia so štátnymi prostriedkami v určitých špecifických oblastiach, taktiež realizujú dozor, podieľajú sa na ochrane základných práv a slobôd (napr. najvyšší kontrolný úrad, štátne zastupiteľstvo).

Podľa spôsobu vzniku, t. j. podľa ustanovenia osôb do funkcií rozlišujeme, štátne orgány: **volené**, buď ide o priamu voľbu voličmi, napr. voľba poslancov a senátorov českého parlamentu, voľba českého prezidenta, alebo ide o voľbu nepriamu, t. j. prostredníctvom voliteľov, napr. voľba prezidenta USA; **menované**, týmto spôsobom vznikajú vlády, ale menovaní sú aj sudcovia; **dedičné**, napr. hlavy štátov v parlamentných monarchiách.

Štátne orgány možno deliť aj podľa spôsobu rozhodovania a prezentovania orgánov navonok, na orgány **kolegiátne** (parlament, vláda) a **monokratické** (hlava štátu, minister, prokurátor). Vzhľadom na to, že štátne orgány sú vytvárané na rôznych časových úsekoch ich pôsobenia, rozlišujeme orgány s **určitou dĺžkou funkčného pôsobenia** (parlament, prezident republiky), alebo orgány s konkrétne **neurčitou dĺžkou funkčného obdobia** (napr. sudcovia všeobecných súdov sú menovaní do funkcie bez časového obmedzenia).

Možnosť delenia štátnych orgánov poskytuje aj fakt, že určité pozície výkonu činnosti v štátnom orgáne si vyžadujú potrebnú **odbornosť** (sudcovia musia mať právnické vysokoškolské vzdelanie) a výkon iných funkcií si požiadavku odbornosti nevyžaduje (napr. členovia Poslaneckej snemovne českého parlamentu).

ZHRNUTIE KAPITOLY

Štát ako politická organizácia spoločnosti je výsledkom spoločenského vývoja v dôsledku čoho sa v čase mení jeho obsah a funkcie. Zmenami prechádzajú aj pojmové znaky (prvky) štátu, osobitne prvok štátnej suverenity, ktorá najviac podlieha globalizačným a integračným procesom. Súčasný štát musí napĺňať požiadavky ústavného, právneho, demokratického a sociálneho štátu, ktorých realizácia je garantom nielen napredovania spoločnosti, ale aj zvyšovania kvality života jednotlivca, rozvíjania jeho práv a slobôd, vrátane ich ochrany. Funkcie štátu uvádzajú do života jeho štátne orgány, ktorých pôsobenie

dostáva novú dimenziu v rámci Európskej únie vyjadrenú v obsahu a vzťahu unijného a vnútroštátneho práva.

KONTROLNÉ OTÁZKY

1. Objasnite pojmové vymedzenie štátu pomocou jeho obsahových znakov!
2. Charakterizujte obsah moderného štátu prostredníctvom náležitostí ústavného, právneho, demokratického a sociálneho štátu!
3. Charakterizujte pozíciu štátnych orgánov a skúste ich členenie aplikovať na podmienky Českej republiky!

ÚLOHA NA ZAMYSLENIE

Pokúste sa objasniť do akej miery spĺňa Česká republika požiadavky ústavného, právneho, demokratického a sociálneho štátu. V čom vidíte najväčšie rezervy?

2 Právo. Objektívne právo a subjektívne právo. Právne vedomie. Systém práva

STRUČNÝ NÁČRT KAPITOLY

Právom v najvšeobecnejšom a najčastejšie používanom slova zmysle rozumieme súhrn právnych noriem platných v určitom štáte. Pojem právo sa vyskytuje v právnej vede aj v právnej praxi v dvojakom ponímaní: právo v objektívnom slova zmysle a právo v subjektívnom slova zmysle. Subjektami práva rozumieme subjekty právnych noriem. Sú nimi jednak subjekty právotvorné a jednak subjekty, ktorým je právo adresované, t. j. adresáti právnych noriem. Vo vzťahu k platnému právu má dôležitý význam právne vedomie, t. j. predstavy o práve a názory na právo. Právne normy, resp. právne predpisy tvoria vo svojom súhrne systém práva, ako systém vnútorne usporiadaný a vzájomne previazaný. Z hľadiska systému práva je dôležité hovoriť o práve verejnom a práve súkromnom, práve hmotnom a práve procesnom, právnych odvetviach, práve vnútroštátnom, práve medzinárodnom a práve Európskej únie (európskom práve).

CIELE KAPITOLY

Po preštudovaní a zvládnutí tejto kapitoly

Budete vedieť:

charakterizovať podstatu objektívneho a subjektívneho práva, ako aj všetkých prvkov, ktoré súvisia s ich obsahom a vonkajším pôsobením

Získate:

prehľad o subjektoch práva, dvoch stránkach právneho vedomia, systéme práva a jeho súčastiach

Budete schopní:

aplikovať nadobudnuté vedomosti obsiahnuté v obsahu tejto kapitoly na podmienky života upravené právom

KEÚČOVÉ SLOVÁ KAPITOLY

Právo

Objektívne právo a subjektívne právo

Subjekty práva

2.1 Objektívne právo a subjektívne právo

Právo v objektívnom slova zmysle (právo objektívne) tvorí súhrn právnych noriem, ktoré vytvoril a uznal štát na dosiahnutie spoločenských cieľov, na presadenie alebo ochranu určitých záujmov. V tomto zmysle pojem objektívneho práva splyva s pojmom práva vôbec. Objektívne právo ako usporiadaný súbor právnych noriem určitého štátu sa nazýva **právnym poriadkom** daného štátu.

Právo v subjektívnom zmysle (právo subjektívne) je právna možnosť subjektu správať sa určitým spôsobom, t. j. možnosť vyjadrená a zaručená objektívnym právom a chránená osobitným spôsobom stanoveným v právnych normách. V tomto zmysle sa pojem subjektívneho práva zhoduje s pojmom slobody v právnom zmysle.

Subjektívne práva by nemali žiadny význam bez zodpovedajúcich právnych povinností druhých subjektov – nerušiť výkon subjektívneho práva, či niečo strpieť, dať alebo konať, či nekonať. Realizácia subjektívnych práv je závislá na plnení týchto povinností, ktoré sú vynútiteľné. Subjektívne právo teda zároveň znamená oprávnenie požadovať plnenie určitých povinností druhých subjektov, bez ktorého nemožno subjektívne právo vykonávať. **Právna povinnosť** potom znamená nevyhnutnosť správať sa stanoveným spôsobom.

2.2 Subjekty práva

Subjektami práva rozumieme subjekty právnych noriem. Sú nimi jednak subjekty právotvorné a jednak subjekty, ktorým je právo určené, t. j. adresáti právnych noriem.

Právotvorným subjektom sa najčastejšie nazýva subjekt, ktorý je tvorcom daného platného práva, právneho poriadku na určitom mieste a v určitom čase. V štátoch kontinentálnej Európy je ním **zákonodarca** ako subjekt vytvárajúci písané právo. Pojem zákonodarcu však treba vnímať v zmysle širšom a v zmysle užšom. V širšom zmysle je zákonodarcom **štát**, ktorý je jediný oprávnený vydávať zákony prostredníctvom zákonodarného zboru. V užšom zmysle sa zákonodarcom (právotvorným subjektom) rozumie zákonodarný orgán, ktorý zákon prijal (schválil) a tým je parlament ako jediný ústavodarný a zákonodarný orgán štátu.

Adresátom právnej normy rozumieme subjekt, ktorému sú adresované príkazy, zákazy, resp. dovoľenia dané právnou normou. Právo si samé vytvára svojich adresátov, resp. definuje a vymedzuje ich právnu subjektivitu, t. j. ich spôsobilosť byť subjektom práv

a povinností a prípadne aj spôsobilosť na právne úkony, t. j. vlastnými úkonmi nadobúdať práva a povinnosti. Právnu subjektivitu pritom prepožičiava nielen jednotlivcovi, ktorého nazýva **fyzickou osobou**, ale niekedy personifikuje aj združenie ľudí alebo účelovo vymedzený majetok, a tým vytvára právnu osobnosť odlišnú od človeka a nazýva ju **právnickou osobou**. Súhrne povedané adresámi právnych noriem sú buď fyzické osoby alebo právnické osoby. Treba dodať, že za právnickú osobu v právnych vzťahoch vystupuje fyzická osoba, napr. štatutárny orgán (rektor vysokej školy, starosta obce) alebo určený konateľ (napr. v prípade firmy, obchodnej spoločnosti a pod.).

2.3 Právne vedomie

Za základ právneho vedomia možno považovať ideu práva, t. j. teoreticky na platnom práve nezávislú a od neho odlišnú predstavu o tom, čo je v súlade s právom. Právne vedomie je teda vo vzťahu k právu systémom hodnotiacim, právo je systémom hodnoteným. **Právne vedomie**, t. j. predstavy o práve a názory na právo, má dve stránky:

- a) **znalosť práva (de lege lata)**, resp. predstavy ľudí o platnom (pozitívnom) práve, o tom čo je právne a čo protiprávne (z hľadiska platného práva). o tom, aké správanie je právne vynúiteľné verejnou mocou. Pre formovanie právneho vedomia v naznačenom zmysle je dôležité, aby znalosť platného práva bola formálne dostupná všetkým (napr. Zbierka zákonov Českej republiky, v ktorej sa vyhlasujú najdôležitejšie právne predpisy, musí byť každému dostupná na obecnom úrade),
- b) **názory na to, čo je spravodlivé a čo nespravodlivé, resp. čo a ako by malo či nemalo byť regulované pomocou práva**, aké záujmy či hodnoty by právo malo chrániť či potlačovať (**de lege ferenda**).

V historickom vývoji sa pri používaní práva vytvorili **pravidlá**, ktoré sú všeobecne uznávané ako zásady spravodlivosti, a to aj vtedy, ak nie sú normatívne vyjadrené v danom právnom poriadku. Ide o pravidlá, ktoré aj keď v právnom poriadku neplatia bez výnimky, sú užitočnou pomôckou pre formovanie právneho vedomia.

Najznámejšie z nich sú tieto:

- **Pacta sunt servanda**, zmluvy sa majú dodržiavať, táto zásada sa niekedy považuje za najvyššiu prirodzenú právnu normu, od ktorej je odvodené celé právo;
- **Nikto nesmie byť sudcom vo vlastnej veci**, t. j. v spore medzi dvomi, musí vždy rozhodnúť nezávislý tretí;

- **Nikomú neškodiť**, každý sa má správať tak, aby nerušil práva iného (aby nikomu nespôsobil ujmu);
- **Dať každému, čo jeho je**, ide o zásadu, ktorá v rímskom práve predstavovala jednu zo základných zložiek spravodlivosti;
- **Neznalosť zákona neospravedlňuje**, t. j. nikto sa nemôže zbaviť zodpovednosti tým, že nepoznal právo;
- **Treba vždy počuť aj druhú stranu**, predstavuje základnú zásadu rozhodovania v každom spore, napr. v trestnom konaní nikto nemôže byť odsúdený, ak nemal možnosť sa obhajovať;
- **Spravodlivosť nemá byť nikomu odopretá**, každý má právo, aby v jeho veci bolo rozhodnuté podľa práva;
- **V pochybnostiach miernejšie**, pri rozhodovaní má byť v pochybnostiach vždy rozhodnuté priaznivejšie pre toho, o kom sa rozhoduje, napr. v trestnom práve platí, že v pochybnostiach má byť vždy rozhodnuté v prospech obvineného;
- **Nie dvakrát o tom istom**, táto zásada zabezpečuje právnu istotu, podľa ktorej o veci už raz právoplatne rozhodnutej nesmie byť rozhodnuté druhýkrát;
- **Čo nie je zakázané je dovolené**, ide východiskovú zásadu právneho štátu z pohľadu jednotlivca (fyzickej osoby).

2.4 Systém práva

Právo ako súbor pravidiel správania stanovený a vynútiteľný štátom sa vyznačuje jednak jednotou, jednak vnútornou diferenciaciou. Systém práva predstavuje usporiadanie týchto pravidiel správania do celku, ktorý je rozdelený do častí – právnych odvetví postavených na spoločných rysoch a princípoch. Najznámejšie delenie je za týchto okolností delenie práve na:

- a) právo verejné a súkromné
- b) právo hmotné a procesné
- c) právo vnútroštátne, medzinárodné a právo Európskej únie (európske právo).

2.4.1 Právo verejné a súkromné

Právo verejné tvoria právne normy, ktoré upravujú vzťahy medzi štátom ako nositeľom štátnej moci a občanmi, resp. právnickými osobami pôsobiacimi v rámci štátu (občianskej spoločnosti). Tieto vzťahy sú charakteristické vzťahom nadriadenosti štátu ako reprezentanta spoločných, t. j. verejných záujmov voči občanom a iným právnym subjektom.

Do oblasti verejného práva zaraďujeme hlavne tieto právne odvetvia: ústavné právo, správne právo, finančné právo, daňové práve, trestné právo.

Súkromné právo upravuje vzťahy subjektov na princípe ich vzájomnej rovnosti a nezávislosti. K vzniku vzťahov dochádza na základe slobodne prejavenej vôle účastníkov (subjektov), typické pre ne je zmluvný princíp a možnosť účastníkov meniť súhlasnými prejavmi vôle obsah právneho vzťahu. Do oblasti súkromného práva zaraďujeme hlavne tieto právne odvetvia: občianske právo, obchodné právo, rodinné právo a pracovné právo (to však vykazuje aj prvky verejného práva).

2.4.2 Právo hmotné a procesné

Hmotné právo vyjadruje súbor právnych noriem, ktoré obsahujú oprávnenia a povinnosti účastníkov (subjektov) právnych vzťahov. Obsahuje vlastne pravidlá správania (napr. dlžník je povinný splatiť dlh určitým spôsobom a v určitom čase).

Procesné právo je súbor právnych noriem, ktoré je treba použiť, ak hmotné právo bolo porušené. Slúži k vynúteniu konania v právnych vzťahoch. Procesnoprávne normy určujú akým formálnym spôsobom, t. j. akým procesom, môžu byť uplatnené, ako sa môžu a ako sa majú účastníci správať v právnom procese, resp. akým formálnym spôsobom môže byť vynútené splnenie právnej povinnosti.

2.4.3 Právo vnútroštátne, medzinárodné a právo Európskej únie

Vnútroštátne právo upravuje vzťahy medzi subjektami na území daného štátu. **Medzinárodné právo** upravuje vzťahy medzi štátmi a medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami, či medzinárodnými organizáciami navzájom. K tomu, aby normy medzinárodného práva boli záväzné vo vnútroštátnych vzťahoch, je potrebná ich transformácia prostredníctvom niektorého prameňa práva daného štátu (napr. zákona, prípadne nariadenia vlády).

Právo Európskej únie (EÚ) upravuje vzťahy v rámci Európskych spoločenstiev a Európskej únie. Delí sa na dve skupiny:

- a) **primárne právo** (komunitárne právo) – tvoria ho zmluvy, ktorými boli založené Európske spoločenstvá (napr. Rímske zmluvy, ktoré založili Euratom a EHS), ale aj neskôr prijaté zmluvy (napr. Maastrichtská zmluva z roku 1993, ktorou vznikla EÚ). Subjektami primárneho práva sú členské štáty EÚ a ich občania. Toto právo je priamo aplikovateľné;

- b) **sekundárne právo EÚ** (unijné právo), ktoré vytvárajú inštitúcie EÚ (najmä Rada Európy). Toto právo nie je priamo aplikovateľné, treba ho implementovať formálnymi prameňmi (zákony, aproximačné nariadenia vlády) členských štátov. Najdôležitejšími aktami sekundárneho práva sú Nariadenia a Smernice (pozri pramene práva).

ZHRNUTIE KAPITOLY

Objektívne právo predstavuje súhrn všeobecne záväzných pravidiel správania sa, vyjadrených v právnych normách a vynútitel'ných štátom. Subjektívne právo predstavuje možnosť správať sa určitým spôsobom, ktoré určuje a chráni objektívne právo. Poznanie obidvoch prvkov práva je východiskom pre formovanie právneho vedomia v jeho obidvoch rovinách, ako aj správne rozlíšenie jednotlivých súčastí systému práva.

KONTROLNÉ OTÁZKY

1. Objasnite podstatu objektívneho a subjektívneho práva. Rozlíšte subjekty práva!
2. Rozveďte všeobecne uznávané zásady spravodlivosti!

ÚLOHA NA ZAMYSLENIE

Charakterizujte systém práva podľa jeho súčastí a aplikujte ho na podmienky Českej republiky!

3 Pramene práva

STRUČNÝ NÁČRT KAPITOLY

Právna teória spravidla rozlišuje pramene práva na :

- **materiálne pramene práva**, t. j. prírodné, geografické, sociálne, ekonomické, mravné a politické, ekologické a iné podmienky života určitej spoločnosti, ktoré ovplyvňujú tvorbu práva, a z ktorých tvorba práva vychádza;
- **formálne pramene práva**, v ktorých je právo obsiahnuté, kde ho možno nájsť a identifikovať ako právo ustanovené štátom a vďaka tomu sa domáhať jeho uplatnenia alebo splnenia. Prostredníctvom formálnych prameňov sa dozvieme ako pravidlo správania znie, je to istým spôsobom hmotný nosič nehmotného pravidla správania sa. Pri tejto charakteristike vychádzame z definície právnej normy (pozri nasledujúcu kapitolu), znakom ktorej je (okrem iného) štátom určená alebo uznaná forma. Práve táto forma odlišuje pravidlo chovania právneho charakteru od ostatných pravidiel chovania (noriem technických, hygienických a pod.).

CIELE KAPITOLY

Po preštudovaní a zvládnutí tejto kapitoly

Budete vedieť:

charakterizovať pramene práva podľa jednotlivých druhov

Získate:

prehľad o tvorbe, povahe a obsahu formálnych prameňov práva so zameraním na kontinentálnu Európu

Budete schopní:

objasniť formálne pramene práva všeobecne a špeciálne v Českej republike z hľadiska ich tvorby, právnej sily, obsahu a možnej aplikácie

KLÚČOVÉ SLOVÁ KAPITOLY

Materiálne pramene práva

Formálne pramene práva

Právne obyčaje

Súdne precedensy

Normatívne zmluvy

Normatívne akty (so zameraním na Českú republiku)

3.1 Formálne pramene práva

Vo vývoji práva možno zaznamenať najmä tieto druhy prameňov práva:

- právne obyčaje,
- súdne precedensy,
- normatívne zmluvy,
- normatívne právne akty.

3.1.1 Právne obyčaje

Právne obyčaje sú často označované ako „právo nepísané“, pretože vznikajú iným spôsobom ako normatívne právne akty, ktoré sa označujú ako „právo písané“. Rozdiel medzi nimi je najmä v tom, že najskôr vznikla obyčaj používaná a rešpektovaná ľuďmi, potom ju štát uznal ako formálny prameň práva a dodržiavanie pravidiel správania v nej obsiahnutých sa stalo vynútitel'né štátnou mocou. Naproti tomu normatívny právny akt štát najskôr vytvoril stanoveným spôsobom v písomnej forme, určil v ňom sankcie za nedodržiavanie pravidiel správania tam obsiahnutých a potom sa právne normy začali v spoločnosti (štáte) uplatňovať.

Obyčaj sa stane formálnym prameňom práva a teda **právnou obyčajou** vtedy, ak:

- je dlhotrvajúco fakticky dodržiavaná na určitom území (storočia alebo aspoň desaťročia),
- jej obsah je zrozumiteľný a určitý,
- je všeobecne, masovo uznávaná ako právne záväzná,
- jej porušenie je sankcionované štátom,
- má vlastnú právnu silu, t. j. nie je súčasťou normatívneho aktu.

Právna obyčaj ako formálny prameň práva sa už dnes považuje za prameň práva vývojom prekonaný, určité pozostatky obyčajového práva pretrvávajú ešte vo V. Británii a to vo forme ústavných obyčají a obyčají na lokálnej úrovni.

3.1.2 Súdne precedensy

Súdne precedensy sú vo svojej podstate individuálnymi právnymi aktami súdov. Takéto rozhodnutie súdu v konkrétnom prípade nadobúda normatívny význam vtedy, ak sa nim rieši po prvýkrát určitý typ prípadu a po nadobudnutí právoplatnosti je vzorom pre

rozhodovanie podobných prípadov v budúcnosti. Sudca tu právo nielen nachádza, ale aj tvorí. Sudcovská tvorba práva sa vyznačuje kazuistikou, ktorá spočíva v tom, že skutkový stav sa posudzuje od prípadu po prípad a následne sa určitý druh prípadov cestou precedensov štiepi postupne na rôzne podskupiny, ktoré sa riešia vždy špecifickejším precedensom. Ak sudca dospeje k názoru, že precedens je vecne nesprávny a nemožno ho už modifikovať, môže vytvoriť nové pravidlo (overruling). Súdne precedensy sú prameňom práva hlavne v anglo-americkéj oblasti.

3.1.3 Normatívne zmluvy

Zmluva ako zhodný prejav vôle dvoch alebo viacerých subjektov práva je spravidla právnou skutočnosťou a zakladá, mení alebo ruší individuálny právny vzťah, a teda nemá všeobecný charakter – zaväzuje len zmluvné strany. **Normatívnou** sa stáva vtedy, ak má všeobecný charakter a záväzne upravuje celú skupinu právnych vzťahov rovnakého druhu a neurčeného počtu. Normatívne zmluvy sú hlavným prameňom medzinárodného práva.

Z pohľadu českého práva sú medzinárodné zmluvy (ako normatívne zmluvy) jeho súčasťou vtedy, ak k ich ratifikácii dal súhlas český parlament (Poslanecká snemovňa) a sú vyhlásené vo zvláštnom registri – Zbierke medzinárodných zmlúv. Medzinárodné zmluvy majú prednosť pred vnútroštátnym právom. Dojednávania a ratifikáciu medzinárodných zmlúv vykonáva prezident Českej republiky, pri niektorých zmluvách sa pred ratifikáciou vyžaduje súhlas parlamentu, prípadne rozhodnutie Ústavného súdu ČR o tom, že sú v súlade s Ústavou Českej republiky.

Do kategórie normatívnych zmlúv patria aj kolektívne zmluvy medzi zamestnancami a zamestnávateľmi v oblasti pracovného práva.

3.1.4 Normatívne právne akty

Normatívne právne akty sú výsledkom cieľavedomej normotvornej činnosti štátnych orgánov (orgánov verejnej moci) obsahujúce právne normy, t. j. pravidlá správania, ktoré majú všeobecnú povahu. Vzťahujú sa vždy na celú skupinu prípadov rovnakého druhu a neurčitého počtu. Normatívne právne akty sa delia na dve veľké skupiny – **primárne** (ústava, ústavné zákony, zákony) a **sekundárne** (nariadenia vlády, vyhlášky ministerstiev, vyhlášky a nariadenia orgánov územnej samosprávy).

3.2 Normatívne právne akty v Českej republike

Normatívne právne akty sú základným prameňom českého právneho poriadku. Rozlišujeme najmä tieto normatívne právne akty:

- a) **Ústava** je základným zákonom štátu, ktorý upravuje základy organizácie štátu, jeho formu a štruktúru a princípy vzájomných vzťahov medzi štátom a občanmi, Ústavou v **materiálnom zmysle** rozumieme skutočnosť, že jej obsah vychádza z princípov demokratického konštitucionalizmu (princíp suverenity ľudu, princíp del'by moci, princíp právneho štátu, princíp zakotvenia a ochrany ľudských a občianskych práv, princíp územnej samosprávy a iné), ale tiež aj to, že ústavu v materiálnom zmysle tvorí nielen pôvodný text ústavy, ale aj všetky zákony, ktoré ústavu uvádzajú do života (volebný zákon, zákon o štátnom občianstve, petičný zákon, zákon o obecnom zriadení a ďalšie). **Ústavou vo formálnom zmysle** rozumieme to, že ju charakterizujú tri skutočnosti: písaná forma, označenie v Zbierke zákonov a osobitný spôsob prijímania (ústavu prijíma Poslanecká snemovňa 3/5 väčšinou všetkých svojich členov, t. j. najmenej 120 poslancov a Senát ako druhá komora parlamentu 3/5 väčšinou prítomných senátorov). ústavu možno dopĺňať a meniť len ústavnými zákonmi.
- b) **Ústavné zákony**, parlament ich prijíma takým istým spôsobom ako ústavu. Súčasťou ústavy sú však len tie ústavné zákony, ktoré na ňu obsahovo i časovo nadväzujú.
- c) **Zákony**, sú najčastejším normatívnym prameňom práva. Prijíma ich parlament, návrhy zákonov môžu podávať (hovoríme, že majú zákonodarnú iniciatívu) tieto subjekty: poslanci snemovne, skupina poslancov snemovne, senát, vláda a zastupiteľstvo kraja.
- d) **Zákonné opatrenia Senátu**, právo druhej komory českého parlamentu prijímať tieto normatívne právne akty je obmedzené v štyroch smeroch. Senát ich môže prijímať len v prípadoch, keď je Poslanecká snemovňa rozpustená. Možno nimi upraviť len veci, ktoré neznesú odklad, pričom ich úprava by vyžadovala prijatie zákona, na druhej strane nemožno týmito normatívnymi právnymi aktami upraviť veci taxatívne uvedené v ústave (napr. meniť ústavu, schvaľovať štátny rozpočet). Zákonné opatrenie Senátu musí Poslanecká snemovňa schváliť na svojom prvom zasadnutí, inak strácajú platnosť.
- e) **Nariadenia vlády**, podľa čl. 78 Ústavy ČR je vláda oprávnená na vykonanie zákona a v jeho medziach vydávať nariadenia. Ide o oprávnenie k druhotnej, podzákonnej normotvorbe. Jej zmyslom je umožniť vláde konkretizovať práva a povinnosti obsiahnuté v zákone pre neurčitý prípad právnych vzťahov. Nariadenie vlády nikdy nemôže prekročiť rámec vymedzený zákonom.

- f) **Vyhlášky ministerstiev a iných ústredných správnych úradov**, patria do skupiny vykonávacích právnych predpisov a ministerstvá a iné ústredné správne úrady ich môžu vydávať na základe zákona a v jeho medziach. Splnomocnenie na vydanie vykonávacieho predpisu sa nazýva špeciálna delegácia a je vyjadrené v splnomocňujúcom ustanovení, ktoré je obsahom zákona.
- g) **Rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky o zrušení zákonov alebo iných právnych predpisov** (ich jednotlivých ustanovení) pokiaľ sú v rozpore s ústavným zákonom alebo medzinárodnou zmluvou. Ústavný súd rozhoduje **nálezom**, ktorý je vykonateľný dňom jeho vyhlásenia v Zbierke zákonov.
- h) **Normatívne právne akty Európskych spoločností a Európskej únie**. Vstupom do Európskej únie sa formálnymi prameňmi českého práva stali aj sekundárne pramene vytvorené orgánmi EÚ, prijaté na základe predpísaného legislatívneho procesu a na základe a v medziach primárneho práva. Všeobecnú záväznosť majú len nariadenia a smernice. **Nariadenia** sú záväzné pre všetky členské štáty a sú priamo použiteľné. Nariadenie nadobúda platnosť a účinnosť dňom, ktorý je v ňom uvedený. **Smernice** sú adresované členským štátom, nezaväzujú a nezakladajú priamo práva a povinnosti fyzickým osobám a právnickým osobám, vyžadujú si transformáciu do vnútorného práva formou právneho aktu členského štátu. Inak povedané, smernice sú záväzné pre členský štát a to vzhľadom na výsledok, ktorý sa má dosiahnuť, pričom voľba foriem a metód sa ponecháva na orgány členského štátu.
- i) **Vyhlášky a nariadenia orgánov územnej samosprávy** (obcí a krajov). Orgány územnej samosprávy (obce alebo kraja) vydávajú právne predpisy, a to vo forme všeobecne záväzných vyhlášok alebo nariadení. Všeobecne záväzné vyhlášky prijíma zastupiteľstvo obce alebo kraja, nariadenie vydáva rada obce alebo rada kraja.

Najdôležitejšie normatívne právne akty celoštátneho charakteru (ústavné zákony, zákony, nariadenia vlády, zákonné opatrenia Senátu atď.) sa vyhlasujú (publikujú) v Zbierke zákonov. Tu sa zverejňujú i nálezy ústavného súdu, pokiaľ o ich vyhlásení týmto spôsobom rozhodne ústavný súd. Všeobecne záväzné vyhlášky a nariadenia obce sa zverejňujú na úradnej tabuli obce (prípadne na jej internetovej stránke), všeobecne záväzné vyhlášky a nariadenia kraja sa zverejňujú vo Vestníku právnych predpisov kraja.

ZHRNUTIE KAPITOLY

Hovorili sme o štyroch druhoch normatívnych právnych aktov. Právne obyčaje sú dnes už skôr historickou záležitosťou, než realitou. Súdne precedensy sa ešte stále (hoci

v obmedzenom rozsahu) využívajú v anglo-americkej oblasti. Základnými normatívnymi aktami využívanými v Českej republike ako kontinentálnej krajine, sú normatívne zmluvy (medzinárodné zmluvy a kolektívne zmluvy) a hlavne normatívne právne akty. Tieto majú z hľadiska územného dopadu charakter celoštátnych právnych aktov a podobu lokálnu (vyhlášky a nariadenia krajov, prípadne všeobecne záväzné právne predpisy miestnych správnych úradov).

KONTROLNÉ OTÁZKY

1. Charakterizujte právnú obyčaj a súdny precedens!
2. Objasnite podstatu normatívnych právnych aktov využívaných v Českej republike!

ÚLOHA NA ZAMYSLENIE

Skúste zistiť a následne zhodnotiť obsahové zameranie a kvalitu vyhlášok a nariadení obce (mesta), v ktorej žijete!

4 Právne normy

STRUČNÝ NÁČRT KAPITOLY

Základným prvkom každého normatívneho systému je norma, ktorá určuje vzor správania jednotlivca v spoločnosti stanovený normotvorným subjektom, Spoločenské normy tým, že stanovujú pravidlá správania zabezpečujú potrebnú integritu a poriadok, ktoré sú nevyhnutným predpokladom existencie a napredovania každej spoločnosti. Právne normy sú jedným z druhov spoločenských noriem, ktorých osobitné postavenie ako základných prvkov právneho systému vyplýva zo spojenia práva so štátom, resp. štátnou mocou.

Ide o problematiku pre študentov neprávnických fakúlt značne náročnú, najmä z hľadiska štruktúrnych prvkov (súčastí) právnych noriem, ich praktického nachádzania a uplatňovania, ako aj druhov právnych noriem, ich obsahu a vzájomného porovnania. Vzhľadom na tieto skutočnosti bude v kapitole výraznejšie využitý vzor príkladov, resp. prepojenie teórie práva (právnych noriem) s bežným životom.

CIELE KAPITOLY

Po preštudovaní a zvládnutí tejto kapitoly

Budete vedieť:

charakterizovať právne normy ako všeobecne záväzné pravidlá správania stanovené štátom a vynútiteľné štátnou mocou

Získate:

spôsobilosť objasniť obsahovú štruktúru právnych noriem, pochopiť ich členenie a druhy, rozobrať pôsobnosť právnych noriem

Budete schopní:

na konkrétnych príkladoch určiť prvky právnej normy a tiež dokážete uviesť príklady zodpovedajúce jednotlivým druhom právnych noriem

KLÚČOVÉ SLOVÁ KAPITOLY

Právna norma a jej znaky

Štruktúra (prvky) právnej normy

Druhy právnych noriem

Pôsobnosť právnych noriem

4.1 Právna norma a jej znaky

Právna norma je všeobecne záväzným pravidlom správania vyjadrená v štátom stanovenej alebo uznanej forme, ktorej dodržiavania je vynúiteľné štátnou mocou. Právne normy sa od ostatných spoločenských noriem odlišujú nasledujúcimi špecifickými znakmi:

- a) **štátom stanovená alebo uznaná forma práva**, právne normy, ako pravidlá správania sú obsiahnuté v štátom stanovených alebo uznaných formách práva, ktoré označujeme ako pramene práva vo formálnom zmysle;
- b) **normatívnosť**, táto vyplýva zo samotnej povahy právnej normy ako pravidla správania. Právne normy určujú správanie subjektov, ktorým sú určené tak, že niečo má byť, a to pomocou príkazu, zákazu alebo dovolenia určitého správania;
- c) **právna záväznosť**, predpokladom záväznosti právnej normy je nadobudnutie platnosti a účinnosti právnej normy (pozri časovú pôsobnosť právnych noriem);
- d) **všeobecnosť**, prejavuje sa v dvoch rovinách – ako všeobecnosť subjektu (určenie subjektov, ktorých zaväzuje) a všeobecnosť predmetu právnej normy (reguluje prípady rovnakého druhu, neurčitého počtu);
- e) **štátne donútenie**, je spôsob, akým je zabezpečené dodržiavanie právnych noriem. Rozlišujeme nepriame štátne donútenie (uskutočňuje sa stanovením sankcie a jej realizáciou v prípade porušenia - neplnenia povinnosti) a priame štátne donútenie (nútený výkon právnej povinnosti – exekúcia).

4.2 Štruktúra právnej normy

Právna norma má svoju vnútornú štruktúru, ktorú tvorí – hypotéza, dispozícia a sankcia.

Hypotéza - je tou časťou právnej normy, ktorá stanovuje podmienky, resp. predpoklady, za ktorých sa má realizovať pravidlo správania obsiahnuté v dispozícii. **Dispozícia** – určuje samotné pravidlo správania, ktoré sa realizuje, ak nastanú podmienky obsiahnuté v hypotéze právnej normy. **Sankcia** – určuje, aké právne následky nastanú v prípade porušenia právnej povinnosti stanovenej v dispozícii právnej normy. Sankcie môžu byť verejnoprávne (ich účelom je najmä potrestanie toho, kto porušil právnu povinnosť) alebo súkromnoprávne (napr. povinnosť nahradiť spôsobenú škodu).

Voľne prezentovaný príklad:

Občania (hypotéza) majú právo zakladať politické strany a združovať sa v nich (dispozícia). Ak program a ciele politickej strany odporujú ústave a zákonom, môže byť politická strana rozpustená – zrušená (sankcia).

4.3 Druhy právnych noriem

Právne normy môžeme členiť podľa rôznych kritérií. V súvislosti s obsahovým zameraním študijného predmetu považuje za účelné uviesť nasledovné kritéria členenia právnych noriem.

Podľa štátnych orgánov, resp. orgánov verejnej moci, ktoré právne normy prijímajú rozoznávame pôvodné (originálne) a odvodené (derivatívne) právne normy.

Pôvodné právne normy prijímajú orgány verejnej moci, ktoré odvodzujú svoju legitimitu priamo od občanov, resp. sú volené priamo občanmi. Medzi tieto orgány verejnej moci zaraďujeme parlament a zastupiteľstvá územných samosprávnych celkov (obcí a krajov).

Derivatívne právne normy sú odvodené od originálnych právnych noriem. Prijímajú ich štátne orgány s výkonnou právomocou, ak sú na to splnomocnené originálnou normou, a to za účelom a na vykonávanie originálnych právnych noriem. Klasickými právnymi normami v naznačenom zmysle sú nariadenia vlády.

Podľa povahy dispozície právnej normy rozoznávame kogentné a dispozitívne právne normy.

Kogentné právne normy zaväzujú svojich adresátov bezvýhradne (kategoricky) a musia byť na danú skutkovú podstatu vždy aplikované. Inak povedané, ak nastanú podmienky stanoveného hypotézou právnej normy, subjekty práva, ktorým je právna norma určená, musia sa správať v súlade s pravidlom správania – dispozíciou právnej normy. Kogentnými právnymi normami sú preto regulované tie právne vzťahy, ktoré sú z hľadiska verejného záujmu obzvlášť významné a dôležité. Príkladom kogentnej právnej normy je zákonné ustanovenie, podľa ktorého zmluva o prevode nehnuteľnosti musí mať písomnú formu, alebo ustanovenie, podľa ktorého je neplatný právny úkon, ak ho urobil ten, kto nemá spôsobilosť na právne úkony.

Dispozitívne právne normy umožňujú účastníkom právnych vzťahov, aby prejavom svojej vôle určili obsah vzájomných práv a povinností odlišným spôsobom ako to ustanovuje právna norma. V prípade, ak to tak neurobia, stáva sa pravidlo správania stanovené dispozitívnou právnou normou pre nich záväzným. Ako príklad dispozitívnej právnej normy

možno uviesť zákonné ustanovenie, v zmysle ktorého dlh sa plní na mieste určenom dohodou účastníkov. Ak nie je miesto plnenia takto určené, je ním bydlisko alebo sídlisko dlžníka.

Podľa toho, ako je vyjadrené pravidlo správania stanovené dispozíciou právnej normy v texte normatívneho právneho aktu (príkaz, zákaz, dovoľenie), rozlišujeme právne normy zaväzujúce a oprávňujúce.

Pravidlo správania stanovené dispozíciou právnej normy môže byť vyjadrené zákazom alebo príkazom určitého správania povinného subjektu, vtedy dispozícia stanovuje právnu povinnosť – **zaväzujúce právne normy**. Príkladom môže byť ustanovenie Trestného zákona, ktoré stanovuje príkaz poskytnúť osobe, ktorá je v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví potrebnú pomoc.

V prípade, ak je obsahom dispozície dovoľenie určitého správania, hovoríme o oprávnení, resp. subjektívnom práve – **oprávňujúce právne normy**. Príkladom oprávňujúcej právnej normy je ustanovenie Ústavy SR (čl. 23 ods. 4), podľa ktorého každý občan má právo na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky.

Podľa toho, akým spôsobom právne normy spájajú jednotlivé časti právnych predpisov poznáme odkazujúce právne normy a blanketové právne normy.

Odkazujúce právne normy spájajú presne identifikované ustanovenia právneho predpisu, resp. právnych predpisov. Odkazujú vždy na určitý platný právny predpis alebo ustanovenie. Odkaz môže byť vo vzťahu k ustanoveniu, ktoré je v tom istom právnom predpise (vnútorný odkaz), alebo vo vzťahu k ustanoveniam obsiahnutým v iných právnych predpisoch (vonkajší odkaz).

Blanketové právne normy spájajú časti právnej normy s ďalšou jej časťou obsiahnutou v inom právnom predpise, ktorý nie je presne identifikovaný, a v čase nadobudnutia platnosti blanketovej právnej normy ešte ani nebol prijatý. Ako príklad možno uviesť ústavnú úpravu sociálnych, hospodárskych a kultúrnych práv, ktorá vo väčšine príkladov končí formulkou „podrobnosti upraví zákon“.

4.4 Pôsobnosť právnych noriem

Pôsobnosťou právnej normy rozumieme vymedzenie rozsahu pôsobenia právnej normy na regulované spoločenské vzťahy z hľadiska času (časová pôsobnosť), z hľadiska územia (územná pôsobnosť) a z hľadiska osôb (osobná pôsobnosť).

Časová pôsobnosť

Pre vymedzenie časovej pôsobnosti je rozhodujúce určenie vzniku a zániku platnosti a účinnosti právnej normy, ako aj spätného pôsobenia právnej normy. **Platnosť** právnej normy znamená, že právna norma obsiahnutá v normatívnom právnom akte sa stala súčasťou právneho poriadku štátu. To znamená, že bola prijatá oprávneným normotvorným subjektom a náležite vyhlásená. V podmienkach Českej republiky sa platnosť právnej normy (máme na mysli celoštátne pôsobiacu právnu normu) viaže na jej vyhlásenie v Zbierke zákonov. Pod **účinnosťou** právnej normy rozumieme skutočnosť, že právna norma je spôsobilá vyvolať zamýšľané právne následky. To znamená, že na základe právnej normy vznikajú jej adresátom práva a povinnosti a orgány verejnej moci môžu právnu normu aplikovať. V českých podmienkach nadobúda právna norma účinnosť spravidla 15. dňom od jej vyhlásenia v Zbierke zákonov, pokiaľ normotvorca neurčí iný termín účinnosti.

Z hľadiska **zániku platnosti a účinnosti** právnych noriem možno hovoriť o vnútorných a vonkajších dôvodoch zániku. Vnútorným dôvodom zániku platnosti a účinnosti právnej normy je uplynutie doby účinnosti právnej normy, na ktorú bola prijatá. Vonkajším dôvodom zániku platnosti a účinnosti právnej normy je zrušenie právnej normy neskorším normatívnym právnym aktom.

Právna norma z hľadiska času pôsobí do budúcnosti, odo dňa nadobudnutia účinnosti záväzne reguluje spoločenské vzťahy tým, že stanovuje to, čo má byť. Spätné pôsobenie právnych noriem do minulosti sa označuje ako **retroaktivita** právnych noriem. V právnom štáte platí **zákaz retroaktivity** ako výraz právnej istoty. Výnimočne je retroaktivita prípustná, avšak len za podmienky, že zlepšuje právne postavenie subjektov práva. Príkladom je uplatnenie retroaktivity v trestnom práve, kde platí, že trestnosť činu sa posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v čase, keď bol trestný čin spáchaný. Neskorší zákon sa použije len vtedy, ak je to pre páchatel'a priaznivejšie.

Priestorová pôsobnosť

Priestorová pôsobnosť právnej normy vymedzuje územie, na ktorom právna norma platí, resp. je účinná. Z tohto pohľadu členíme právne normy na univerzálne a lokálne. Právne normy majúce pôsobnosť na celom území štátu nazývame **univerzálne** právne normy a sú obsahom normatívnych právnych aktov, ktoré prijímajú štátne orgány s celoštátnou pôsobnosťou (napr. zákony, nariadenia vlády). Právne normy, ktorých priestorová pôsobnosť je obmedzená len na určité územie, označujeme ako **lokálne** právne normy (napr. vyhlášky obcí a krajov).

Osobná pôsobnosť

Osobná pôsobnosť právnych noriem vymedzuje okruh osôb, na ktoré sa právna norma vzťahuje. Z princípu teritoriality vyplýva, že právne normy pôsobia na štátnom území nielen na štátnych občanov daného štátu, ale aj na cudzincov, či osoby bez štátnej príslušnosti (apatridi). Princíp teritoriality je v určitých prípadoch prelomený, resp. modifikovaný princípom personalita, keď určité osoby nachádzajúce sa na území štátu sú z pôsobnosti niektorých právnych noriem (hlavne trestnoprávnych a administratívno-právnych) vyňaté. Zo všeobecnej pôsobnosti právnych noriem sú vyňaté napr. osoby požívajúce imunitu a výsady (napr. príslušníci diplomatických zborov, v niektorých štátoch aj poslanci parlamentu).

ZHRNUTIE KAPITOLY

Právne normy ako všeobecne záväzné pravidlá správania vyjadrené v štátom stanovenej forme, ktorej dodržiavanie je vynútiteľné štátom, sa v dôsledku týchto znakov odlišujú od iných spoločenských noriem. Vnútornú štruktúru právnej normy tvorí hypotéza, dispozícia a sankcia, ktoré vo svojom súhrne tvoria obsah právnej normy. Právne normy možno členiť podľa rôznych kritérií, uviedli sme najdôležitejšie. Právne normy majú pôsobnosť časovú (tá je najdôležitejšia), priestorovú a osobnú.

KONTROLNÉ OTÁZKY

1. Charakterizujte právne normy z hľadiska ich znakov a vnútornej štruktúry!
2. Objasnite druhy právnych noriem a uveďte príklady!
3. Čo viete o pôsobnosti právnych noriem?

ÚLOHA NA ZAMYSLENIE

Vezmite do rúk Ústavu Českej republiky, vyberte si niektoré zo základných práv a slobôd v nej upravených a skúste vychádzajúc z jeho obsahu označiť hypotézu, dispozíciu (prípadne najšť sankciu – tá však nemusí byť obsiahnutá v ústave)!

5 Právne vzťahy

STRUČNÝ NÁČRT KAPITOLY

Právny vzťah je spoločenský vzťah najmenej medzi dvomi právnymi subjektmi upravený právnymi normami, v ktorom účastníci vystupujú ako nositelia vzájomne spätých subjektívnych práv (oprávnení) a právnych povinností. Právne vzťahy vznikajú, menia sa a zanikajú buď priamo zo zákona (ex lege), alebo - a to častejšie - v dôsledku právnej skutočnosti predvídanej v hypotéze právnej normy. Problematika právnych vzťahov je pomerne zložitá a vnútorne značne členená, zahŕňajúca celý rad prvkov a súvislostí. V tejto kapitole sa sústredíme na základné prvky právnych vzťahov a to v rozsahu aký si vyžaduje študijný predmet Úvod do právnej teórie a praxe realizovaný na Fakulte verejných politík Sliezskej univerzity. Postupne a v stručnom ponímaní sa dotkneme pojmového vymedzenia právnych vzťahov, predpokladov ich vzniku, osobitne so zameraním na právne skutočnosti. Pozornosť zameriame aj na prvky právnych vzťahov, ich obsah a vybrané druhy právnych vzťahov.

CIELE KAPITOLY

Po preštudovaní a zvládnutí tejto kapitoly

Budete vedieť:

charakterizovať pojmové vymedzenie a podstatu právnych vzťahov ako neodmysliteľnej súčasti práva v subjektívnom slova zmysle opierajúcom sa o objektívne právo

Získate:

prehľad o predpokladoch a prvkoch právnych vzťahov, ich obsahu a druhoch

Budete schopní:

pochopiť podstatu právnych skutočností ako predpokladu vzniku právnych vzťahov, na príkladoch dokážete objasniť prvky a obsah právnych vzťahov, ako aj ich druhy

KEÚČOVÉ SLOVÁ KAPITOLY

Právne vzťahy

Právne skutočnosti (objektívne a subjektívne)

Prvky právnych vzťahov

Obsah právnych vzťahov

Druhy právnych vzťahov

5.1 Právne vzťahy – pojmové vymedzenie

V najvšeobecnejšom vyjadrení možno právne vzťahy vymedziť ako spoločenské vzťahy upravené právom, v ktorých subjekty vystupujú ako nositelia subjektívnych práv a právnych povinností stanovených právom. Právne vzťahy sú vo svojej podstate postavené na:

- predpokladoch právneho vzťahu, ktorými rozumieme hlavne právne skutočnosti a tým sa aj budeme venovať,
- prvkoch právneho vzťahu, ktorými sú subjekty právnych vzťahov, objekt právnych vzťahov a obsah právnych vzťahov.

Právne skutočnosti sú skutočnosti, s ktorými právne normy spájajú vznik, zmenu alebo zánik právnych vzťahov. Právne skutočnosti možno deliť podľa toho, či sú závislé, resp. nezávislé od ľudskej vôle na dve skupiny:

- a) **subjektívne právne skutočnosti** (sú závislé na ľudskom správaní – vôli)
  - právne konanie
  - protiprávne konanie
- b) **objektívne právne skutočnosti** (nie sú závislé na ľudskom správaní – vôli)
  - právne udalosti
  - protiprávne stavy.

5.2 Právne skutočnosti

5.2.1 Právne konanie

Právne konanie je vedomé a vôľové konanie, ktoré je v súlade s právom a s ktorým právna norma spája vznik, zmenu alebo zánik právneho vzťahu. Právne konanie možno rozlišovať na:

- a) **Individuálne právne akty štátnych orgánov**, ktoré zakladajú, menia alebo rušia právny vzťah (hovoríme im konštitutívne právne akty). Takými sú napr. rozhodnutie o povolení stavby, rozsudok o rozvode manželstva, rozsudok a povinnosti splniť dlh a pod.

Významným rysom individuálneho právneho aktu je to, že je jednostranným prejavom vôle štátneho orgánu. Inak povedané, neexistuje rovnosť postavenia a vôle medzi štátnymi orgánmi, ktoré právny akt vydali, a subjektmi, ktorým boli individuálnym právnym aktom stanovené práva a povinnosti.

b) **Právne úkony.** Právny úkon je prejav vôle smerujúci k vzniku, zmene alebo zániku tých práv a povinností, ktoré sú právnou normou s takýmto prejavom spájané. Právny úkon možno urobiť **konaním** (uzavretie zmluvy) alebo **opomenutím** (napltenie výživného na dieťa). Podľa vyjadrovacích prostriedkov možno právny úkon urobiť – **výslovne** (napr. písomne, ústne), **konkludentne** (ide o konanie, z ktorého - vzhľadom na všetky okolnosti prípadu – možno usúdiť, že ide o prejav vôle a aký je jeho obsah, napr. vhadenie mince do predajného automatu) alebo **tacitne** (nečinnosťou – mlčky, mlčanie je však prejav vôle vtedy, ak z neho možno bez pochybností usúdiť, že ide o prejav vôle určitého obsahu).

Náležitosti právneho úkonu možno zovšeobecniť do týchto požiadaviek:

- a) náležitosti **subjektu** – predpokladom platnosti právneho úkonu je právna subjektivita konajúceho (viažuca sa spravidla na vek alebo duševné zdravie), teda toho, kto právny úkon urobí,
- b) náležitosti **vôle** – táto musí byť slobodná, vážna a bez omylu,
- c) náležitosti **prejavu vôle** – tento musí byť zrozumiteľný a určitý,
- d) náležitosti **objektu** právneho úkonu – musí byť možný a dovolený právom.

Ak právny úkon nespĺňa uvedené náležitosti (stačí nesplniť jednu z nich), ide o **vadný právny úkon**, ktorého právnym následkom môže byť:

- neplatnosť právneho úkonu,
- odporovateľnosť právneho úkonu (napr. dlžník rozpredá majetok, na ktorý má vlastníck nárok),
- možnosť odstúpenia od zmluvy (napr. predaj za nápadne nižšiu cenu, zmluva v tiesni).

Právne úkony možno členiť podľa viacerých hľadísk, na tomto mieste považujeme za potrebné upozorniť na tieto:

- podľa počtu subjektov možno právne úkony členiť na **jednostranné** (napr. závet, výpoveď pracovného pomeru), **dvojstranné** (napr. kúpna zmluva) a **viacstranné** (napr. zmluva o združení obcí),
- právne úkony **úplatné** či **bezplatné** rozlišujeme podľa toho, či každá strana, ktorá právny úkon robí, má na základe tohto úkonu získať majetkovú hodnotu (peniaze, či iné plnenie) alebo nie; bezplatné právne úkony sú skôr výnimkou (napr. darovacia zmluva),
- z hľadiska systému práva môžeme právne úkony členiť podľa **právnych odvetví**, napr. občianskoprávne, pracovnoprávne a pod.

5.2.2 Protiprávne konanie (delikty)

Protiprávne konanie je konanie, ktorým subjekt práva porušuje právo (právnú povinnosť). Následkom protiprávneho konania je spravidla právna zodpovednosť toho, kto sa takéhoto konania dopustil (delikvent). Protiprávne konanie sa označuje ako právny delikt a v zásade ním môže byť trestný čin, priestupok, disciplinárny delikt alebo iný delikt spočívajúci v porušení povinností z právnych vzťahov. Protiprávne konanie sa viaže na dva predpoklady – deliktuálnu spôsobilosť (u fyzických osôb sa viaže na dosiahnutie určitého veku, napr. v oblasti trestného práva na dovŕšenie 15 rokov) a zavinenie (toto má dve formy – úmysel a nedbanlivosť).

5.2.3 Právne udalosti

Právne udalosti sú také skutočnosti, ktoré sú nezávislé od ľudskej vôle, ale právo s nimi spája právne následky – vznik, zmenu alebo zánik právnych vzťahov.

Príkladom právnych udalostí sú **narodenie a smrť človeka** (narodením vzniká a smrťou zaniká spôsobilosť fyzickej osoby na práva a povinnosti), rôzne **živelné pohromy** ako zemetrasenie, povodeň a pod. (napr. povodeň môže byť právnou skutočnosťou, ktorej právnym následkom v prípade existencie poisťnej zmluvy je vznik práva na poistné plnenie voči poisťovní).

Osobitný význam medzi právnymi udalosťami ma plynutie **času**. Čas v práve môže mať význam ako určitý okamih (napr. dovŕšenie 18 rokov a s tým spojená spôsobilosť fyzickej osoby na právne úkony), ale čas v práve má aj význam ako určitý časový úsek - **lehota**. Lehotou rozumieme časový úsek určený právnym predpisom, či na jeho základe rozhodnutím príslušného orgánu alebo právnym úkonom. Lehota má presne určený svoj začiatok a koniec, t. j. vopred sa vie, kedy lehota začína a kedy končí. Rozoznávame lehoty

objektívne a subjektívne. Pri **objektívnych** lehotách je rozhodujúce, kedy nastala stanovená skutočnosť, pri **subjektívnych** lehotách je rozhodujúci okamih, kedy sa daný subjekt o určitej skutočnosti dozvedel.

S plynutím času ako právnej udalosti sú spojené dva právne inštitúty: premlčanie a preklúzia. **Premlčanie** je kvalifikované plynutie času, v dôsledku ktorého právny nárok oprávneného subjektu je možné odvrátiť námietkou premlčania. Pri premlčaní zaniká právny nárok, nie subjektívne právo. Plnenie poskytnuté po lehote je možné prijať. **Preklúzia** znamená uplynutie prekluzívnej (prepadnej) lehoty, v dôsledku ktorej zaniká nielen právny nárok, ale aj subjektívne právo. Plnenie prijaté po uplynutí prekluzívnej lehoty sa musí vrátiť, inak by išlo o bezdôvodné obohatenie.

5.2.4 Protiprávne stavy

Protiprávny stav je stav alebo výsledok pôsobenia udalostí, resp. skutočností nezávislých od ľudskej vôle, ktorý je v rozpore s právom, a s ktorým právna norma spája vznik, zmenu alebo zánik subjektívnych práv a povinností. V tejto súvislosti hovoríme aj o objektívnej zodpovednosti, resp. zodpovednosti za výsledok. Objektívnu zodpovednosť nesie subjekt práva bez ohľadu na zavinenie, to znamená bez ohľadu na skutočnosť, či zavinil vzniknutý protiprávny stav (napr. zodpovednosť prevádzkovateľa za škodu spôsobenú pri prevádzke pohyblivých schodov v staniciach metra, zodpovednosť zamestnávateľa pri pracovnom úraze).

5.3 Prvky právnych vzťahov

Prvkami právnych vzťahov sú:

- subjekty právnych vzťahov,
- objekt právnych vzťahov,
- obsah právnych vzťahov.

Vo všeobecnosti rozlišujem dva typy **subjektov práva** (právnych vzťahov): **fyzické osoby** a **právnické osoby**. Základnými vlastnosťami, ktoré vnímame pri fyzických osobách je spôsobilosť mať práva a povinnosti a spôsobilosť na právne úkony. **Spôsobilosť mať práva a povinnosti** vzniká narodením a zaniká smrťou. **Spôsobilosť na právne úkony** vzniká v plnom rozsahu dovŕšením plnoletosti (18-tich rokov). Na rozdiel od spôsobilosti na práva a povinnosti, ktorá trvá celý život, spôsobilosť na právne úkony vzniká postupne a môže byť obmedzená (úplne alebo čiastočne rozhodnutím súdu).

Právnické osoby sú organizácie osôb alebo majetku, ktoré sa vytvárajú za určitým účelom, a ktorým platné právo priznáva **právnú subjektivitu**, t. j. spôsobilosť mať práva a povinnosti a spôsobilosť k právnym úkonom a právnej zodpovednosti.

Objektom právneho vzťahu je všetko to, kvôli čomu subjekty práva vstupujú do právnych vzťahov. Rozoznávame tieto druhy objektov:

- **veci** (hnutel'né, nehnuteľné),
- **výsledky tvorivej duševnej činnosti** (autorské diela literárnej, resp. umeleckej povahy, patenty, vynálezy),
- **hodnoty ľudskej osobnosti** (napr. právo na česť, ľudská dôstojnosť, ochrana života a zdravia),
- **právo na súkromie** (právo na meno, podobu, telesnú integritu, t. j. všetko, čo sa týka intímnej sféry osoby).

Obsahom právneho vzťahu sú vzájomné oprávnenie a povinnosti subjektov právneho vzťahu. To, že sú vzájomné znamená, že ak má niekto v danej chvíli nejaké oprávnenie, má v tom okamihu druhý subjekt právneho vzťahu povinnosť toto oprávnenie akceptovať.

5.4 Druhy právnych vzťahov

Právne vzťahy rozlišujem podľa rôznych hľadísk, na tomto mieste uvedieme tri. Podľa **právnych odvetví**, ktorých normami sú právne vzťahy upravené poznáme právne vzťahy pracovnoprávne, občianskoprávne a pod.

Podľa vzájomného postavenia subjektov v právnych vzťahoch rozlišujem vzťahy **súkromnoprávne**, kde subjekty majú vzájomne rovnaké postavenie a vzťahy **verejnoprávne**, kde jeden subjekt (štát) má mocenské oprávnenia.

Procesnoprávne vzťahy vznikajú v priebehu procesu aplikácie práva medzi orgánom aplikujúcim právo a tými účastníkmi, o ktorých oprávneniach a právnych povinnostiach orgán aplikujúci právo rozhoduje. Všetky iné vzťahy, než procesnoprávne označujeme ako vzťahy **hmotnoprávne**.

ZHRNUTIE KAPITOLY

Z toho čo sme v tejto kapitole uviedli možno sumarizovať, že charakteristickým znakom právneho vzťahu je individuálny a vôľový prvok. Právny vzťah je individualizáciou

a konkretizáciou všeobecnej právnej normy. To znamená, že účastníci právneho vzťahu, subjektívne práva a povinnosti, ktoré vyplývajú pre účastníkov z tohto právneho vzťahu, ako aj predmet právneho vzťahu, sú vždy konkrétne (individuálne) určené. Na rozdiel od toho právna norma, ktorá je základným predpokladom vzniku právnych vzťahov, má všeobecný charakter, ide o abstraktné pravidlo správania. Vôľový charakter sa prejavuje tým, že vznik právnych vzťahov, ale predovšetkým samotná realizácia subjektívnych práv a povinností vyplývajúcich z právnej normy, je spojená s individuálnou vôľou účastníkov právneho vzťahu.

KONTROLNÉ OTÁZKY

1. Charakterizujte právne skutočnosti ako predpoklady vzniku právnych vzťahov, uveďte príklady!
2. Čo tvorí prvky právneho vzťahu?

OTÁZKA NA ZAMYSLENIE

Spôsobilosť na právne úkony sa nadobúda postupne – skúste zistiť (objasniť) na aký rok veku sa viaže deliktuálne spôsobilosť, právo voliť, či právo uzavrieť manželstvo!

6 Právna zodpovednosť

STRUČNÝ NÁČRT KAPITOLY

Všeobecne treba rozumieť pod zodpovednosťou nutnosť niesť následky svojho správania a konania. Zodpovednosť môže byť rôzna: rozlišuje sa najmä morálna, politická a právna zodpovednosť. Pritom platí, že za porušenie právnej zodpovednosti môže podľa okolností nastúpiť vedľa seba zodpovednosť právna, politická i morálna. Vyplýva to zo samotnej povahy právnej povinnosti, ktorá môže byť zároveň povinnosťou morálnou či politickou. Naopak z porušenia čistej povinnosti morálnej či politickej môže nastať len zodpovednosť morálna a politická, a teda aj zodpovedajúce následky: strata dôvery príslušných orgánov a organizácií a koniec koncov aj morálne odsúdenie verejnosťou.

V tejto kapitole budeme rozoberať právnu zodpovednosť ako záruku zákonnosti (presne povedané jednu zo záruk), t. j. riadenia spoločnosti prostredníctvom práva, keď štátne orgány sú pri tvorbe práva i pri jeho realizácii viazané zákonom. Objasníme si pojmové vymedzenie právnej zodpovednosti, jej predpoklady a druhy. Osobitnú pozornosť budeme venovať prvkom zavineného porušenia právnej povinnosti.

CIELE KAPITOLY

Po preštudovaní a zvládnutí tejto kapitoly

Budete vedieť:

charakterizovať právnu zodpovednosť ako povinnosť strpieť za porušenie povinnosti následky stanovené právnymi normami

Získate:

prehľad o vnútornej štruktúre právnej zodpovednosti a predpokladoch jej vzniku

Budete schopní:

spojiť teoretické vedomosti o právnej zodpovednosti s jej praktickým uplatnením v realite bežného života

KEÚČOVÉ SLOVÁ KAPITOLY

Zodpovednosť

Právna zodpovednosť

Protiprávne konanie

Právna povinnosť

Príčinná súvislosť

Zavinenie

6.1 Pojem a druhy právnej zodpovednosti

Právnu zodpovednosťou sa rozumie povinnosť strpieť za porušenie povinnosti následky stanovené právnymi normami, v rámci zodpovednostného právneho vzťahu. Právna zodpovednosť je spravidla spojená so vznikom novej povinnosti a to v dôsledku zavineného porušenia pôvodnej povinnosti. Tento novovzniknutý právny vzťah, ktorý má svoj pôvod práve v konaní zakladajúcom právnou zodpovednosť, sa preto často nazýva tiež zodpovednostným právnym vzťahom a povinnosť, ktorá je súčasťou jeho obsahu, zodpovednostnou povinnosťou.

Skutočnosť, či povinnosť, ktorá je obsahom zodpovednostného právneho vzťahu, je stanovená vedľa alebo namiesto pôvodných povinností, je závislá na charaktere práv a povinností, ktoré tvoria obsah pôvodného právneho vzťahu. V niektorých prípadoch totiž zodpovedný subjekt pri vzniku právnej zodpovednosti nesie aj naďalej povinnosti vyplývajúce z pôvodného právneho vzťahu, tieto povinnosti musí splniť a navyše musí splniť aj povinnosti vyplývajúce zo vzťahu zodpovednostného (napr. splatiť dlh a zaplatiť aj úroky z omeškania).

Právnu zodpovednosť možno členiť podľa rôznych kritérií. Z hľadiska obsahu nášho výkladu považujeme za potrebné deliť právnou zodpovednosť podľa vzťahu zodpovednosti a zavinenia na:

- právnou zodpovednosť **subjektívnu** (zodpovednosť za zavinené porušenie práva),
- právnou zodpovednosť **bez ohľadu na zavinenie** (objektívnu).

Právna zodpovednosť je subjektívna vtedy, ak zodpovednostný právny vzťah vznikne pri existencii zavinenia zodpovedného subjektu. Naproti tomu právna zodpovednosť je objektívna vtedy, pokiaľ zodpovednostný právny vzťah vznikne aj bez ohľadu na zavinenie. Tento druh zodpovednosti patrí medzi právne skutočnosti nezávislé od vôle subjektu práva, spočíva v nezavinenom porušení práva. Táto právna zodpovednosť sa nazýva aj protiprávnym stavom. Inak povedané objektívna zodpovednosť je zodpovednosť za výsledok, ktorým je - nezávisle od vôle - protiprávny stav.

V závislosti od toho, či ten komu sankcia hrozí, sa jej môže ubrániť alebo nie, rozoznávame:

- a) **zodpovednosť objektívnu**, ktorá znamená možnosť toho, komu sankcia hrozí, ubrániť sa len dôkazom v zákone uvedených dôvodov (tzv. liberačných dôvodov), ktorým je predovšetkým zásah tzv. vyššej moci (napr. zemetrasenie),
- b) **zodpovednosť absolútna**, resp. v niektorých prípadoch zodpovednosť za riziko, znamená nemožnosť ubrániť sa hroziacej sankcii vôbec.

6.2 Predpoklady vzniku právnej zodpovednosti

Medzi predpoklady vzniku právnej zodpovednosti zaraďujeme:

- a) **protiprávny úkon**, t. j. konanie spočívajúce v konaní alebo opomenutí, ktoré je v rozpore s právnou normou, prípadne obsahom právneho úkonu,
- b) **následok protiprávneho konania**, ktorým je v súkromnom práve väčšinou vznik určitej ujmy (napríklad škody). Vo verejnom práve je takým následkom väčšinou určité porušenie právom chráneného záujmu prejavujúcim sa priamym dopadom na poškodený subjekt,
- c) **príčinná súvislosť** medzi protiprávnym konaním a následkom. Príčinou rozumieme každý jav, bez ktorého by iný jav nenastal týmto spôsobom, súvislosťou je premostenie, spojenie tejto príčiny a následku, ktorý vznikol.

Tieto tri predpoklady zodpovednosti musia byť vždy prítomne, ak ide o zodpovednosť **objektívnu**. V prípade zodpovednosti **subjektívnej** musí k týmto trom predpokladom prísť aj ďalší predpoklad: **zavinenie**.

Zavinenie je vnútorný psychický vzťah zodpovedného subjektu k výsledkom vlastného konania, ktoré sú porušením alebo ohrozením záujmu chráneného zákonom. Zavinenie je vybudované na dvoch zložkách: na rozumovej (intelektuálnej) a vôľovej. Zložka rozumová predstavuje odraz predmetov a javov v zmyslových orgánoch človeka v čase konania, ako aj predstavu predmetov a javov, ktoré vnímal v minulosti. Vôľovou zložkou rozumieme chcenie a uzrozenie, pričom chcenie je kvantitatívne vyšší prejav vôle ako uzrozenie.

Na základe týchto zložiek sú vybudované dva druhy zavinenia: **zavinenie úmyselné** (pričom úmysel môže byť priamy a nepriamy) a **zavinenie nedbanlivostné** (nedbanlivosť môže byť vedomá a nevedomá). Primerané objasnenie jednotlivých druhov zavinenia, vrátane uvedenia jednoduchých príkladov bude predmetom prednášok, resp. konzultácií ako foriem výučby.

6.3 Prvky zavineného porušenia právnej povinnosti

Medzi zavinené prvky právnej povinnosti zaraďujeme :

- a) **objekt** – spoločenské záujmy chránené právnymi normami,
- b) **objektívna stránka** – pozostávajúca z protiprávneho konania, následku a príčinného vzťahu, ktorý konanie a ohrozenie alebo porušenie spoločenských záujmov spája,
- c) **subjekt** – osoba fyzická alebo osoba právnická, ktorá má deliktuálnu spôsobilosť,
- d) **subjektívna stránka** – obligatórne obsahujúca zavinenie, resp. fakultatívne (napr. motív).

Zavinené porušenie právnej povinnosti sa nazýva **právnym deliktom** (napr. trestný čin, priestupok alebo iný správny delikt, disciplinárny delikt).

Povaha chránených hodnôt a intenzita ochrany sa prejavuje aj v tom, medzi ktorými subjektami právnej zodpovednosti vzťah vzniká, či medzi rušiteľom a štátom (trestný čin, správny delikt), či medzi rušiteľom a tým, kto je mu na základe právneho pomeru oprávnený uložiť disciplinárne opatrenie (disciplinárny delikt), alebo medzi rušiteľom a subjektom (fyzická osoba, právnická osoba), ktorému vzniká ujma (delikt sankcionovaný v oblasti súkromného práva – napr. náhrada škody).

ZHRNUTIE KAPITOLY

Právna zodpovednosť ako jedna zo záruk zákonnosti v demokratickom a právnom štáte má podobu objektívnej a subjektívnej zodpovednosti. Pri oboch druhoch právnej zodpovednosti sú dôležité predpoklady ich vzniku. Pri subjektívnej právnej zodpovednosti je zásadnou otázkou zavinenie majúce podobu úmyslu alebo nedbanlivosti. Stanovenie druhu zodpovednosti, teda určenie, či ide subjektívnu alebo objektívnu zodpovednosť, je úlohou legislatívy. Zákonodarca tradične pri tvorbe právnych noriem o zodpovednosti preferuje subjektívnu zodpovednosť. Vo sfére súkromného práva nemá väčšinou význam, či sa jedná o úmysel priamy alebo nepriamy, priamo nemá tento fakt vplyv ani na kvalifikáciu skutku v trestnom (verejnom) práve, ale môže sa to zohľadniť pri výmere trestu ako miera zavinenia (pozri kapitolu o trestnej zodpovednosti). Rovnako je to aj s rozlišovaním nedbanlivostného zavinenia.

KONTROLNÉ OTÁZKY

1. Charakterizujte objektívnu a subjektívnu právnu zodpovednosť!
2. Objasnite prvky zavineného porušenia právnej povinnosti!

7 Trestnoprávna zodpovednosť

STRUČNÝ NÁČRT KAPITOLY

V predchádzajúcej kapitole sme charakterizovali všeobecne právnu zodpovednosť, v tejto kapitole budeme hovoriť o trestnoprávnej zodpovednosti, t. j. o zodpovednosti za trestné činy, ktoré sú najzávažnejším protiprávnym konaním. Z hľadiska objasnenia trestných činov je dôležité vymedzenie ich skutkovej podstaty pozostávajúcej zo štyroch znakov, každému z nich budeme venovať samostatnú pozornosť. Oboznámime sa s okolnosťami vylučujúcimi protiprávnosť konania. Osobitnú pozornosť budeme venovať druhom trestov a ochranným opatreniam, ktoré možno ukladať za spáchané trestné činy. Jednotlivé prvky obsahového zamerania kapitoly budeme vysvetľovať na základe uvádzania primeraných príkladov z praxe.

Základnými prameňmi vo vzťahu k obsahovej matérii tejto kapitoly sú dve právne normy - zák. č. 40/2009 Zb. Trestný zákonník v znení neskorších predpisov a zák. č. 41//2011 Zb. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o konaní proti nim v znení neskorších predpisov.

CIELE KAPITOLY

Po preštudovaní a zvládnutí kapitoly

Budete vedieť:

charakterizovať trestnoprávnu zodpovednosť, jej prvky, s osobitným zameraním na skutkové podstaty trestných činov a druhy trestov

Získate:

prehľad o obsahových prvkoch skutkovej podstaty trestných činov, skutočnostiach vylučujúcich protiprávnosť konania, ako aj druhoch trestov

Budete schopní:

na príkladoch objasniť skutkovú podstatu vybraných trestných činov, určiť obsah a zmysel jednotlivých trestov a ochranných opatrení

KEÚČOVÉ SLOVÁ KAPITOLY

Trestnoprávna zodpovednosť

Skutková podstata trestného činu

Objekt trestného činu
Objektívna stránka trestného činu
Subjekt trestného činu
Subjektívna stránka trestného činu
Okolnosti vylučujúce protiprávnosť konania
Druhy trestov
Ochranné opatrenia

7.1 Pojmové vymedzenie trestnoprávnej zodpovednosti

Trestnoprávnou zodpovednosťou rozumieme zodpovednosť za trestné činy, ktoré sú najzávažnejším protiprávnym konaním. Ich páchanie je právnou skutočnosťou zakladajúcou zodpovednostný vzťah (trestnoprávny vzťah) medzi subjektom trestnej zodpovednosti (spravidla páchatelom) a štátom. Podstatou trestnoprávnej zodpovednosti je povinnosť páchatel'a podrobiť sa trestu (ochrannému opatreniu), ktoré môže byť uložené len na základe zákona. Tejto skutočnosti zodpovedá oprávnenie súdu uložiť páchatel'ovi menom štátu trest alebo ochranné opatrenie.

7.2 Skutková podstata trestného činu

Súhrn znakov označujúcich o aký trestný čin ide nazývame **skutková podstata**. Každá skutková podstata trestného činu je charakterizovaná štyrmi skupinami znakov:

- a) objektom,
- b) objektívnou stránkou,
- c) subjektom,
- d) subjektívnou stránkou.

Ad a) **Objektom trestného činu** sú spoločenské vzťahy, hodnoty a záujmy, ktoré chráni trestný zákon, napr. ochrana vlastníctva, života, osobnej slobody, dôstojnosti a pod. Podľa objektu delíme trestné činy na niekoľko skupín, my uvedieme ako príklad niektoré z nich:

- trestné činy proti životu a zdraviu (napr. trestný čin ublíženia na zdraví, nedovolené prerušenie tehotenstva, vražda),
- trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti (napr. trestný čin lúpeže, vydierania),
- trestné činy proti rodine a mládeži (napr. trestný čin bigamie, opustenia dieťaťa),

- trestné činy proti republike (napr. trestný čin vlastizrady, sabotáže).

Ad b) **Objektívna stránka trestného činu** je tvorená konaním, následkom a príčinnou súvislosťou (vzťahom) medzi nimi (konaním a následkom). Konanie, následok a príčinná súvislosť – sú obligatórne znaky objektívnej stránky trestného činu. Konanie chápanie ako prejav vôle páchatel'a k vonkajšiemu svetu. Má dve formy – **konanie a opomenutie** takéhoto konania, ktoré bol páchatel' povinný urobiť. Následkom rozumieme porušenie, či ohrozenie hodnôt chránených trestným zákonom (napr. následkom krádeže je škoda na majetku). Príčinná súvislosť znamená, že následok vznikol ako dôsledok určitého konanie (napr. ublíženie na zdraví nastalo ako dôsledok dopravnej nehody).

Ad c) **Subjektom trestného činu** je osoba (fyzická alebo právnická), ktorá trestný čin spáchala, t. j. osoba, ktoré svojim konaním naplnila všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu. Za páchatel'a trestného činu považujeme tradične fyzickú osobu. Páchatel'om trestného činu môže byť len fyzická osoba, ktorá v dobe činu bola príčetná a dovŕšila určitý vek (má deliktuálnu spôsobilosť).

Príčetnosť páchatel'a, ako spôsobilosť byť páchatel'om trestného činu, je podmienená jeho schopnosťou chápať význam svojho činu a ovládať svoje konanie. Pojem príčetnosti nie je v trestnom zákone vymedzený, uvedené sú len okolnosti, ktoré príčetnosť vylučujú (napr. nepríčetný je ten, kto v dôsledku duševnej choroby nie je v čase spáchania trestného činu spôsobilý rozpoznať dosah svojho konania a jeho nebezpečnosť pre spoločnosť).

Trestný čin môže spáchať jedna osoba (páchatel') alebo môže byť spáchaný konaním viacerých osôb (spolupáchatelia). Ďalšími subjektmi trestnej zodpovednosti (okrem páchatel'a, či spolupáchatel'ov) môžu byť účastníci – organizátor (ten, ktorý trestný čin zosnoval alebo riadil), návodca (ten, kto naviedol iného k spáchaniu trestného činu) a pomocník (ten, kto inému poskytol pomoc pri páchaní trestnej činnosti, napr. predával tovar, o ktorom vedel, že bol získaný trestnou činnosťou).

Vek páchatel'a predstavuje druhú podmienku pre vznik trestnej zodpovednosti. V Českej republike sa deliktuálna spôsobilosť páchatel'a viaže na dovŕšenie veku 15 rokov. Osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu mala viac ako 15 rokov, ale neprekročila 18 rok svojho veku, sa označuje ako osoba mladistvá. U týchto osôb je špecifickým spôsobom upravená trestná zodpovednosť i spôsob trestného stíhania.

Ad d) **Subjektívna stránka trestného činu** – je ňou zavinenie, bez ktorého niet trestnej zodpovednosti, bez zavinenia niet trestného činu, ani trestu (prirodzene, ak sú splnené všetky obligatórne znaky objektívnej stránky TČ). **Zavinenie** možno vymedziť ako psychický vzťah osoby k vlastnému konaniu a jeho následku. Už v predchádzajúcej kapitole

sme hovorili o tom, že zavinenie môže byť úmyselné a nedbanlivostné. O **priamy úmysel** ide vtedy, keď páchatel' chcel svojim protiprávnym konaním spôsobiť škodlivý následok. Pri **nepriamom úmysle** páchatel' vedel, že svojim konaním môže spôsobiť škodlivý následok, a pre prípad, že sa tak stane bol s tým uzrozmeneý.

Pri **vedomej nedbanlivosti** páchatel' nechcel spôsobiť škodlivý následok, vedel však, že ho spôsobiť môže, spoliehal sa, že ho nespôsobí. O **nevedomú nedbanlivost'** ide vtedy, keď páchatel' nevedel, ani nechcel spôsobiť škodlivý následok, hoci to vzhľadom na svoje osobné pomery a okolnosti prípadu vedieť mohol a mal.

Trestný čin môže spáchať aj právnická osoba, ak sú naplnené všetky predpoklady a okolnosti, ktoré stanovuje zák. č. 418/2011 Zb. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a konaní proti nim v znení neskorších predpisov.

Trestný zákon rozlišuje tri **štádia trestnej činnosti – prípravu, pokus a dokonaný trestný čin**. **Prípravou** k trestnému činu je také konanie, keď nedošlo k pokusu, ani k dokonaniu trestného činu. **Pokusom** trestného činu sa rozumie pre spoločnosť nebezpečné konanie, ktoré bezprostredne smeruje k dokonaniu trestného činu a ktorého sa páchatel' dopostil v úmysle trestný čin spáchať, hoci k dokonaniu trestného činu nedošlo. Príprava trestného činu (pokiaľ je v zmysle zákona trestná) a pokus trestného činu sú spravidla trestné podľa rovnakej sadzby ako **dokonaný trestný čin**.

7.3 Okolnosti vylučujúce protiprávnosť konania

Medzi okolnosti vylučujúce protiprávnosť zaraďujeme najmä:

- a) **nutná obrana** – je čin, inak trestný, ktorým niekto odvracia priamo hroziaci alebo trvajúci útok na záujem chránený trestným zákonom, Dôležité je, aby nutná obrana bola primeraná povahe a nebezpečnosti útoku;
- b) **krajná núdza** – rozumieme ňou situáciu, keď niekto odvracia nebezpečie priamo hroziace záujmu chránenému trestným právom. Súčasne musia byť splnené najmä tieto podmienky:
  - aby nebolo možné hroziace nebezpečenstvo za daných okolností odvrátiť inak,
  - aby spôsobený následok nebol rovnako závažný alebo závažnejší než ten, ktorý hrozil,
- c) **oprávnené použitie zbrane** (napr. použitie zbrane policajtom v prípade, kde to zákon umožňuje);

- d) **plnenie povinnosti a výkon práva** (napr. amputácia končatiny lekárom v situácií, keď v záujme ochrany jeho zdravia, resp. života, niet iné riešenie).

7.4 Tresty

7.4.1 Všeobecné zásady pri ukladaní trestov

Trestom z hľadiska práva rozumieme sankciu, s ktorou počíta zákon, a ktorú súd ukladá osobe (páchateľovi), aby potrestal prekročenie – porušenie zákona. Pri stanovení druhu trestu a jeho výmere súd prihliada na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu, k osobným, rodinným, majetkovým, spoločenským a iným pomerom páchatel'a a k jeho doterajšiemu spôsobu života (fungovania), ako aj k možnosti jeho nápravy.

Pri stanovení druhu trestu a jeho výmere, súd zvlášť prihliada na poľahčujúce a prit'azujúce okolnosti. Medzi **poľahčujúce okolnosti** zákon zaraďuje napr. tieto:

- spáchanie trestného činu v rozrušení,
- spáchanie trestného činu pod hrozbou alebo nátlakom,
- priznanie sa k trestnému konaniu, resp. jeho oznámenie úradom,
- páchatel' pred spáchaním trestného činu viedol riadny život,
- páchatel' trestný čin oľutoval, napomáhal pri jeho objasňovaní.

Prit'azujúcimi okolnosťami sú v zmysle zákona najmä tieto:

- spáchanie trestného činu zo ziskuchtivosti, pomsty, rasovej, etickej, či náboženskej nenávisti,
- trestný čin bol spáchaný surovým alebo trýznivým spôsobom,
- spáchanie trestného činu tak, že bola využitá niekoho bezbrannosť, závislosť, či podriadenosť,
- trestným činom páchatel' porušil zvláštnu povinnosť,
- páchatel' spáchal viac trestných činov.

7.4.2 Druhy trestov

Za spáchané trestné činy môže súd uložiť najmä tieto tresty:

- a) odňatie slobody, vrátane výnimočného trestu,
- b) domáce väzenie,
- c) všeobecne prospešné práce,
- d) prepadnutie majetku,

- e) peňažitý trest,
- f) prepadnutie veci alebo inej majetkovej hodnoty,
- g) zákaz činnosti,
- h) zákaz vstupu na športové, kultúre a iné spoločenské akcie,
- i) strata čestných titulov a vyznamenaní,
- j) vyhostenie (trest môže byť uložený iba cudzincom).

V ďalšej časti nášho výkladu budeme stručne charakterizovať jednotlivé druhy trestov, avšak nie z hľadiska podmienok ich ukladania (kedy a za akých okolností sa určitý trest súdom ukladá), ale z hľadiska ich obsahu (v čom, ten ktorý trest spočíva, resp. čo je jeho podstata).

Ad a) **Trestom odňatia slobody** sa rozumie, pokiaľ zákon nestanoví inak,

- nepodmienečný trest odňatia slobody,
- podmienečné odsúdenie na trest odňatia slobody,
- podmienečné odsúdenie na trest odňatia slobody s dohľadom.

Zvláštnym druhom trestu odňatia slobody je **výnimočný trest**, t. j. odňatie slobody nad 20 až do 30 rokov, prípadne odňatia slobody na doživotie.

Nepodmienečný trest odňatia slobody sa ukladá najviac na 20 rokov, pokiaľ zákon neustanovuje inak. Uvedený druh trestu sa vykonáva diferencovane vo väznici: a) s dohľadom, b) s dozorom, c) s ostrahou, d) so zvýšenou ostrahou.

Súd môže podmienečne odložiť výkon trestu odňatia slobody, ktorý neprevyšuje tri roky. Súd tak urobí, ak to umožňuje osoba páchatel'a, pričom stanoví skúšobnú dobu na 1 až 5 rokov.

Po výkone polovice uloženého trestu alebo podľa rozhodnutia prezidenta Českej republiky zmierneného trestu odňatia slobody, môže súd odsúdeného **podmienečne prepustiť** na slobodu (ak sú splnené ďalšie podmienky určené zákonom).

Ad b) **Domáce väzenie** – ide o trest, ktorý môže súd uložiť až na 2 roky. Odsúdený je povinný zdržiavať sa v určenom obydli v dňoch pracovného pokoja a v dňoch pracovného voľna, po celý deň, v ostatných dňoch od 20:00 hod. do 5:00 hod. druhého dňa. Toto platí, ak výkonu trestu nebránia iné závažné dôvody predpokladané zákonom, napr. výkon práce, poskytnutie ošetrovania v zdravotníckom zariadení a pod. Odsúdený však môže dostať výnimku napr. z dôvodu navštevovania bohoslužieb.

Ad c) **Všeobecne prospešné práce** – podstata trestu spočíva v tom, že v lehote jedného roka od uloženia trestu je odsúdený povinný vykonávať verejnoprospešné práce

v rozsahu 50 až 300 hodín, vo svojom voľnom čase a bezplatne, napr. čistenie verejnoprávnych priestranstiev, upratovanie budov, čistenie komunikácií a pod. Porušenie podmienok uloženého trestu môže viesť k jeho zmene na trest odňatia slobody.

Ad d) **Prepadnutie majetku** – vzťahuje sa na celý majetok alebo časť určenú súdom, znamená zánik spoločného spoluvlastníctva manželov; nevzťahuje sa na prostriedky a veci potrebné pre uspokojovanie životných potrieb (nutných) odsúdeného alebo osôb, o ktoré sa povinne musí starať. Trest sa ukladá napr. páchatel'ovi zvlášť závažného trestného činu, ktorým získal majetkový prospech.

Ad e) **Peňažitý trest** – súd ho ukladá najmä vtedy, ak páchatel' pre seba alebo iného získal úmyselnou trestnou činnosťou majetkový prospech.

Ad f) **Prepadnutie veci alebo inej majetkovej hodnoty** – súd môže tento trest uložiť vo vzťahu k veci (majetkovej hodnote):

- ktorá bola použitá k spáchaniu trestného činu,
- ktorá bola k spáchaniu trestného činu určená,
- ktorú páchatel' získal trestnou činnosťou.

Prepadnutá vec alebo iná majetková hodnota pripadá štátu.

Ad g) **Zákaz činnosti** – ukladá sa na dobu jedného až desiatich rokov, ak sa páchatel' dopustí trestnej činnosti (trestného konania) v súvislosti s touto činnosťou. Zakázať možno určité zamestnanie, povolanie alebo funkciu (napr. zákaz viesť motorové vozidlo, zákaz vykonávať lekárske povolanie a pod.).

Ad h) **Zákaz vstupu na športové, kultúrne alebo iné spoločenské podujatie** – možno ho udeliť až na dobu 10 rokov v prípade, že páchatel' sa dopustí trestnej činnosti v súvislosti s návštevou takéhoto podujatia.

Ad i) **Strata čestných titulov a vyznamenaní** – podstata trestného činu spočíva v tom, že odsúdený stráca vyznamenania, čestné uznania a čestné tituly udelené podľa vnútroštátnych právnych prepisov.

7.5 Ochranné opatrenia

Ochrannými opatreniami sú ochranné liečenie, zabezpečovacia detencia, zhabanie veci alebo inej majetkovej hodnoty a ochranná výchova.

Súd uloží **ochranné liečenie** v prípade, že páchatel' trestného činu nie je pre nepríčetnosť trestne zodpovedný a jeho pobyt na slobode je nebezpečný. Ochranné liečenie potrvá, pokiaľ si to vyžaduje účel, naviac však dva roky. Možno ho opakovať, rovnako ho súd

môže zmeniť na liečenie ambulantné a naopak. O prepustení z ochranného liečenia rozhoduje súd.

Súd uloží **zabezpečovaciu detenciu** páchatel'ovi, ktorý spáchal závažný trestný čin, ochranné liečenie preňho nepostačuje vzhľadom na jeho zdravotný stav. Toto ochranné opatrenie sa vykonáva v ústavoch so zvláštnou ostrahou a s liečebnými, psychologickými, vzdelávacími a rehabilitačnými programami. Zabezpečovacia detencia trvá dovtedy, kým to vyžaduje ochrana spoločnosti. Súd raz za rok, u mladistvých raz za pol roka skúma, či trvajú dôvody pre pokračovanie tohto ochranného opatrenia.

Ak nebol uložený trest prepadnutia majetku alebo inej majetkovej hodnoty, môže súd ako ochranné opatrenie uložiť, že **vec alebo iná majetková hodnota sa odníma**:

- ak patrí páchatel'ovi, ktorého nemožno trestne stíhať alebo odsúdiť,
- ak patrí páchatel'ovi, od potrestania súd ktorého upustil.

Ochranná výchova – pripadá do úvahy, ak sa trestnej činnosti dopustí maloletý jedinec.

ZHRNUTIE KAPITOLY

Trestnoprávna zodpovednosť ako zodpovednosť za trestné činy, ktoré sú najzávažnejším protiprávnym konaním, je dôležitou súčasťou represívnej funkcie demokratického a právneho štátu. Pochopiť jej podstatu znamená teoreticky sa zorientovať v skutkovej podstate trestného činu, objasniť jeho súčasti a dokázať ich uplatniť v aplikačnej praxi. Rovnako je dôležité charakterizovať jednotlivé druhy trestov a ochranných opatrení z hľadiska ich obsahu a možného využitia v praxi.

KONTROLNÉ OTÁZKY

1. Charakterizujte skutkovú podstatu trestného činu!
2. Objasnite druhy trestov a ochranných opatrení!

OTÁZKA NA ZAMYSLENIE

Na konkrétnych, Vami zvolených príkladoch, rozoberte súčasti skutkovej podstaty trestného činu – objekt, objektívnu stránku, subjekt, subjektívnu stránku!

8 Občianske súdne konanie (civilný proces)

STRUČNÝ NÁČRT KAPITOLY

Táto kapitola bude venovaná (ako aj ďalšie dve) problematike procesného práva. Procesné právo je súbor právnych noriem, ktoré treba použiť, ak bolo hmotné právo porušené. Inak povedané, procesné právo slúži k vynúteniu správania v právnych vzťahoch. V prípade občianskeho súdneho konania ide o vynútenie plnenia práv vyplývajúcich z občianskoprávných, pracovných, rodinných a obchodných vzťahov. Občianske súdne konanie (civilný proces) je matéria rozsiahla a značne zložitá, zahŕňajúca celý rad právnych prvkov a súvislostí. V prvom rade je nutné oboznámiť sa so zásadami civilného procesu, jeho druhmi (druhmi konania), subjektami, a následne charakterizovať priebeh civilného súdneho konania na prvom stupni, resp. v rámci odvolacieho konania. Všetky uvedené požiadavky sú obsiahnuté v tejto kapitole.

Základným právnym prameňom právnej úpravy občianskeho súdneho konania (civilného procesu) je zák. č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov. Tento zákon upravuje postup súdov a účastníkov v civilnom procese a právne vzťahy, ktoré v jeho rámci vznikajú.

CIELE KAPITOLY

Po preštudovaní a zvládnutí tejto kapitoly

Budete vedieť:

charakterizovať podstatu a priebeh občianskeho súdneho konania na prvom stupni i v rámci odvolacieho konania

Získate:

prehľad o zásadách civilného procesu, jeho subjektoch a priebehu

Budete schopní:

objasniť zásady civilného procesu, druhy konania so zameraním na sporové a nesorové konanie, ako aj vysvetliť ich priebeh z pohľadu sformulovania návrhu na začatie konania, resp. podania oprávneného prostriedku (odvolania)

KLÚČOVÉ SLOVÁ KAPITOLY

Zásady civilného procesu
Sporové a nesorové konanie
Účastníci konania
Súdy – pôsobnosť a príslušnosť
Procesná spôsobilosť
Aktívna a pasívna procesná legitimácia
Žaloba
Odvolanie

8.1 Zásady civilného procesu

Zásady civilného procesu sú určité právne postuláty, z ktorých tento druh procesu vychádza, resp. na ktorých stojí. Ide o zásady vyplývajúce u Ústavy Českej republiky, Listiny základných práv a slobôd a podrobne sú konkretizované v Občianskom súdnom poriadku.

Medzi základné zásady civilného procesu zaraďujeme najmä tieto;

Zásada rovnosti účastníkov – jej podstata spočíva v tom, že účastníci konania majú pred súdom rovnaké práva, aj keď jedna či druhá strana sú akokoľvek procesne zvýhodnené. Táto zásada platí bez ohľadu na to, či je účastníkom fyzická osoba, právnická osoba alebo štát.

Zásada dispozičná – ide o jednu z najdôležitejších zásad civilného procesu. Jej uplatnenie znamená, že procesná iniciatíva je daná do rúk účastníkov, ktorí v priebehu konania robia voči súdu procesné úkony, ktoré majú najčastejšie podobu návrhov. Dispozičná zásada je typická pre sporové konanie (pozri ďalej).

Zásada oficiality – v civilnom procese sa uplatňuje skôr výnimočne, a to v nesorovom konaní (pozri ďalej). Súd začne konanie aj bez návrhu a aj ďalšie dispozičné oprávnenia účastníkov sú v priebehu konania obmedzené, prípadne celkom vylúčené. Priebeh celého konania určuje a riadi výhradne súd.

Zásada prejednávacia – spočíva v povinnosti účastníkov poskytnúť súdu všetky potrebné údaje týkajúce sa skutkového stavu (bremeno tvrdenia) a označiť potrebné dôkazy na podporu svojich tvrdení (bremeno dôkazné). Súd zisťuje tzv. formálnu (procesnú) pravdu, prejednáva to, čo účastníci navrhli.

Zásada vyšetrovacia – v civilnom procese sa uplatňuje len v nesorovom konaní. Súd musí urobiť potrebné opatrenia a vyhľadať dôkazy, aby zistil a objasnil skutkový stav a na jeho základe vydal rozhodnutie (musí vec vyšetriť).

Zásada voľného hodnotenia dôkazov – súd rozhodne, ktoré dôkazy navrhnuté účastníkmi konania použije, aby zistil skutkový stav a následne rozhodol.

Zásada verejnosti a ústnosti – zásada verejnosti vyžaduje, aby konanie pred súdom bolo vždy verejné, výnimky z tejto zásady môže určiť zákon (napr. ak by šlo o ohrozenie štátneho, či služobného tajomstva). Podľa zásady ústnosti, súd rozhoduje zásadne na základe tých poznatkov, ktoré získal ich ústnym podaním v priebehu konania.

Zásada formálnej pravdy a materiálnej pravdy – zásada formálnej pravdy v praxi znamená, že súd rozhoduje v konkrétnom konaní podľa tvrdení, skutočností a dôkazov, ktoré mu poskytli účastníci konania, resp. ktoré v priebehu konania vyšli najavo. Táto zásada sa uplatňuje v sporovom konaní.

Naopak v konaní nespоровom, kde sa uplatňuje zásada materiálnej pravdy, procesnú zodpovednosť za zistenie skutočnej pravdy nesie súd. Inak povedané, súd má povinnosť dopracovať sa k pravde v priebehu konania a za tým účelom musí sám pravdu „vyšetrit“.

Zásada rýchlosti a hospodárnosti konania – súd je povinný po začatí konania postupovať tak, aby vec bola čo najrýchlejšie prejednaná a rozhodnutá.

8.2 Druhy konania

Medzi druhy civilného procesu zahrňujeme:

- konanie nachádzajúce (nalézací),
- konanie exekučné,
- konanie konkurzné a vyrovnávacie,
- konanie rozhodcovské.

V našom ďalšom výklade sa budeme venovať len konaniu, ktoré sme uviedli ako prvé.

Konanie nachádzajúce (nalézací) je také, v ktorom súd zisťuje (nachádza), čo je právom a čo je povinnosťou, a vydáva o tom autoritatívne rozhodnutie. Nachádzajúce konanie sa tradične delí na konanie sporové (sporné) a konanie nespоровé (nesporné).

Sporové konanie – v tomto konaní súd rieši spor medzi účastníkmi hmotnoprávných vzťahov o existencii či neexistencii vzájomných práv a povinností. Toto konanie možno charakterizovať pomocou týchto znakov:

- konanie je možné začať len na návrh (na základe žaloby),
- účastníci konania sú určení žalobou a sú označovaní ako žalobca a žalovaný,
- účastníci konania stoja v spore proti sebe a majú opačný záujem na výsledku sporu, hovoríme, že je medzi nimi kontradiktórny vzťah,

- základnou zásadou tohto konania je zásada dispozičná a s ňou súvisiaca zásada prejednávacia,
- v tomto konaní platí zásada formálnej pravdy.

Rozsudky vydané v sporovom konaní majú spravidla deklaratórne účinky.

Nesporové konanie – cieľom tohto konania je úprava určitých právnych vzťahov vo verejnom záujme. Ide o vzťahy presne definované zákonom – napr. konanie vo veciach starostlivosti o maloletých, konanie o spôsobilosti na právne úkony, konanie o prehlásení za mŕtveho a pod. Nesporové konanie charakterizujú tieto znaky:

- predmetom konania nie je spor o právo medzi účastníkmi konania,
- konanie môže byť začaté aj bez návrhu, a to buď na návrh určitej osoby, ktorá preukáže právny záujem, alebo na základe rozhodnutia súdu,
- účastníkmi konania sú navrhovateľ a tí, o právach a povinnostiach ktorých sa má konať, a tiež tí, ktorých za účastníkov označuje zákon,
- účastníci nie sú v postavení vzájomných odporcov, nie je medzi nimi kontradiktórny vzťah.

8.3 Subjekty civilného procesu

Zákonná úprava rozlišuje dva subjekty civilného procesu, pričom ich postavenie v procesnoprávných vzťahov je rozdielne. Sú to jednak **súdy**, ako štátne orgány, oprávnené rozhodovať o právach, právom chránených záujmoch a povinnostiach, jednak tí, o ktorých právach a povinnostiach sa v konaní rozhoduje, teda **účastníci konania**. Výnimočne môže byť medzi subjekty civilného procesu zákonom zaradený niekto ďalší, napr. v niektorých veciach štátny zástupca.

Súdy

Jednotnú sústavu všeobecných súdov v Českej republike tvoria:

- okresné súdy,
- krajské súdy,
- vrchné súdy v Prahe a Olomouci,
- Najvyšší súd ČR so sídlom v Brne.

Mimo sústavu všeobecných súdov ešte pôsobia dve súdne inštalácie – Ústavný súd ČR a Najvyšší správny súd, ich sídlom je Brno.

V súvislosti s podmienkami občianskeho súdneho konania je potrebné vo vzťahu k súdom vysvetliť si dva pojmy: právomoc súdov a príslušnosť súdov. **Právomoc súdov** – je vymedzenie okruhu vecí, ktoré civilné súdy prejednávajú a rozhodujú. Táto právomoc je daná zákonom. V civilnom konaní ide v prvom rade o prejednávanie a rozhodovanie sporov o právo. **Príslušnosť súdov** – pokiaľ je daná právomoc súdov, je treba určiť príslušnosť, t. j. stanoviť, ktorý zo všeobecných súdov je oprávnený prejednávať a rozhodovať konkrétnu vec. Rozoznávame **vecnú príslušnosť**, ktorú stanovuje zákon tak, že v prvom stupni zásadne rozhodujú okresné súdy. **Miestna príslušnosť** určuje, ktorý z daných vecne príslušných súdov bude prejednávať konkrétnu vec (napr. pri rozvodovom konaní manželov je miestne príslušný súd, v obvode ktorého má odporca trvalé bydlisko). **Funkčná príslušnosť** určuje, ktorý súd rozhoduje o opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam súdu prvej inštancie.

Účastníci konania

Občiansky súdny poriadok vymedzuje účastníkov konania trojakým spôsobom:

- v sporovom konaní sú účastníkmi konania **žalobca** a **žalovaný**,
- v nesporovom konaní sú účastníkmi **navrhovateľ** a **tí, o ktorých povinnostiach alebo právach sa má konať**,
- účastníkmi konania je **navrhovateľ** a **tí, ktorých zákon za účastníkov označuje**. Aj v tomto prípade ide o nesporové konanie.

V súvislosti s podmienkami konanie je z hľadiska účastníkov konania potrebné ozrejmiť tieto pojmy.

Spôsobilosť byť účastníkom konania – ide o spôsobilosť mať procesné práva a povinnosti. Túto spôsobilosť má každý, kto má právnu subjektivitu, teda osoby fyzické, osoby právnické a štát.

Procesná spôsobilosť – ide o spôsobilosť na procesné právne úkony, teda spôsobilosť samostatne konať pred súdom. Má ju každý, a v takom rozsahu, v akom má spôsobilosť na právne úkony. Každá osoba môže pred údom vystupovať priamo sama, alebo sa môže nechať v konaní zastúpiť **zástupcom**, ktorého si zvolí. Účastník, ktorý nemá procesnú spôsobilosť, musí byť v konaní zastúpený a to najmä svojim zákonným zástupcom.

Aktívna a pasívna vecná legitímácia – aby účastník konania ako žalobca pred súdom obstál, t. j. aby mal úspech vo veci, musí mať on sám, ako aj žalovaný vecnú legitímáciu. Žalobca je **aktívne vecne legitimovaný**, keď má skutočné právo, ktorého ochrany sa domáha (napr. je naozaj vlastníkom veci, vo vzťahu, ku ktorej sa domáha ochrany). Žalovaný má

pasívnu vecnú legitímáciu, keď má skutočne povinnosť, ktorej splnenia sa žalobca domáha (napr. keď skutočne zodpovedá za škodu, ktorej náhrady sa domáha žalobca).

8.4 Prvostupňové konanie

Konanie sa začína dňom, keď na súd došiel návrh na začatie konania, alebo dňom, keď bolo vydané uznesenie, ktorým konanie začína aj bez návrhu. V ďalšom sa budeme venovať začiatku a priebehu sporového konania.

Návrh na začatie konania označovaný v sporovom konaní ako **žaloba** musí mať náležitosti stanovené zákonom. **Všeobecné náležitosti** žaloby sú tieto:

- ktorému súdu je určená,
- kto ju podáva,
- akej veci sa týka,
- čo navrhovateľ sleduje, čoho sa domáha,
- dátum a podpis.

Okrem všeobecných náležitostí žaloba obsahuje v zmysle zákona aj ďalšie skutočnosti dôležité pre priebeh konania, napr. objasnenie rozhodujúcich okolností, označenie dôkazov, označenie prípadných zástupcov účastníkov a iné.

Žalobu je možno podať písomne, elektronicky, telegraficky alebo telefaxom, prípadne (ak to zákon umožňuje) aj ústne do zápisnice priamo na súde.

8.4.1 Dokazovanie

Predmetom procesného dokazovania sú tie skutočnosti, ktoré sú rozhodujúce z hľadiska predmetu konania. V sporovom konaní sa v rámci dokazovania využíva hlavne dispozičná zásada. Sú aj skutočnosti, ktoré v zmysle zákona netreba dokazovať, napr. právne predpisy uverejnené v Zbierke zákonov, tzv. noriety, veci všeobecne známe, prípadne skutočnosti súdu známe z iných spisov. Zákon demonštratívne uvádza tieto dôkazné prostriedky:

Výsluch svedkov – svedok je fyzická osoba, ktorá sama vnímala určitú skutočnosť, ktorá je predmetom dokazovania a svoje vnímanie líči pred súdom. Účasť svedka na súdnom pojednávaní je možné vynútiť poriadkovou pokutou uloženou súdom.

Znalecký posudok – na rozdiel od svedka je znalec osobou s odbornými vedomosťami, ktorý sa vyjadruje k určitej dokazovanej skutočnosti. Znalcom je fyzická osoba zapísaná do zoznamu znalcov, ktorý vedú krajské sudy a ministerstvo spravodlivosti.

Výsluch účastníkov konania – je dôkazom podpornej povahy, využíva sa výnimočne a vždy so súhlasom účastníka.

Správy a vyjadrenia orgánov, fyzických a právnických osôb – zákon stanovuje každému povinnosť poskytnúť súdu skutočnosti majúce význam pre rozhodnutie vo veci samej. Aj túto povinnosť možno vynútiť poriadkovou pokutou.

Notárske alebo exekútorské zápisnice a iné listiny – sú významným dôkazným prostriedkom. Dôkaz listinou sa vykonáva tak, že listinu alebo jej časť predseda senátu prečíta, alebo oznámi jej obsah. Zvláštne postavenie medzi listinami majú tzv. **verejné listiny**, ktoré sú vydané štátnymi orgánmi rámci ich právomoci (napr. rodný list, občiansky preukaz, cestovný pas, rozsudok súdu a pod.).

Ohliadka (ohledání) – ide o priamy dôkazný prostriedok, pri ktorom súd priamo vníma vonkajšie vlastnosti ohľadávaného predmetu. Realizuje sa buď na súde, alebo na mieste, kde sa predmet nachádza (napr. ohliadka budovy, alebo miesta, kde došlo k pracovnému úrazu).

8.4.2 Rozhodnutie súdu

Rozsudok je rozhodnutie súdu vo veci samej. Vyhlasuje sa vždy v mene republiky a verejne a to aj vtedy, ak konanie verejné nebolo.

Podľa účinkov, ktoré má rozsudok na hmotnoprávne vzťahy, delíme rozsudky na **konštitutívne**, ktoré zakladajú, menia alebo rušia právny vzťah (napr. rozsudok o rozvode manželstva) a **deklaratórne** – tieto nie sú právnou skutočnosťou, iba deklarujú existenciu či neexistenciu určitého práva alebo povinnosti, či právneho vzťahu (napr. potvrdenie dlhu).

Rozsudok sa vyhlasuje jeho oznámením ústnou formou, pričom predseda senátu vyzve účastníkov, aby sa vyjadrili, či sa vzdávajú možnosti podať odvolanie proti vyhlásenému rozsudku. Písomné vyhotovenie rozsudku musí obsahovať tri obligatórne náležitosti:

- **výrok** (enunciát), ktorého obsahom je vlastné rozhodnutie vo veci samej, pričom tento výrok nemôže ísť zásadne nad petit, teda súd nemôže prisúdiť žalobcovi viac, než čoho sa domáhal v žalobe;
- **odôvodnenie výroku**, v ktorom súd stručne a jasne uvedie, aký urobil záver o skutkovom stave a na základe akých dôkazov, akými úvahami sa riadil pri hodnotení dôkazov a ako vec posúdil po právnej stránke;

- **poučenie** o možnosti podať riadny opravný prostriedok (odvolanie).

Rozsudok sa musí **doručiť** účastníkom konania do vlastných rúk (spravidla do 30 dní od jeho vyhlásenia). Doručením rozsudku začína bežať lehota na podanie opravných prostriedkov. Doručenie rozsudku je tiež predpokladom nadobudnutia jeho **právnej moci (právoplatnosti)**. Táto má dve stránky: formálnu, ktorá znamená, že konanie je skončené, rozhodnutie je konečné a nemožno sa proti nemu odvolať; a materiálnu, v duchu ktorej sa rozhodnutie stalo záväzným a nezmeniteľným.

Od právnej moci je potrebné odlišiť **vykonateľnosť** rozsudku. Vykonateľnosť rozsudku spočíva v jeho priamej vynúiteľnosti prostredníctvom štátnej moci.

8.5 Opravné konanie (odvolanie)

Jednou z právnych záruk zákonnosti je náprava vadných individuálnych právnych aktov, ktoré sú výsledkom rozhodovacej činnosti štátnych orgánov. V súdnom konaní sú opravné prostriedky procesné úkony, ktorými sa môžu účastníci konania domáhať preskúmania súdnych rozhodnutí. Opravné prostriedky sa delia na **riadne** a **mimoriadne**. Riadnym opravným prostriedkom možno napadnúť rozhodnutie, ktoré ešte nenadobudlo právnu moc (nie je právoplatné). Riadnym opravným prostriedkom je **odvolanie**. Mimoriadne opravné prostriedky smerujú proti právoplatným rozhodnutiam, sú prelomom do právnej istoty, pretože rozhodnutia, ktoré sú nimi napádané sú už záväzné. Mimoriadnymi opravnými prostriedkami sú **dovolanie, obnova konania a žaloba pre zmätočnosť**. V ďalšom výklade sa budeme venovať len odvolaciemu konaniu.

8.5.1 Odvolacie konanie

Odvolanie je jediným riadnym opravným prostriedkom. Možno ním napadnúť (môže tak urobiť účastník konania) rozhodnutie okresného súdu alebo rozhodnutie krajského súdu, ak rozhodol ako súd I. stupňa, pokiaľ rozhodnutie ešte nie je právoplatné. Odvolanie možno podať do **15 dní** do doručenia rozsudku na súde, ktorý rozhodnutie vydal.

Okrem všeobecných náležitostí každého podania musí byť v odvolaní uvedené:

- proti ktorému **rozhodnutie** smeruje,
- v akom **rozsahu** toto rozhodnutie napadá,
- v čom podávateľ odvolania vidí nesprávnosť rozhodnutia alebo postupu súdu (**odvolací dôvod**),
- čoho sa odvolávateľ domáha (**odvolací návrh**).

Podaním odvolania **konanie** vlastne pokračuje, podieľa sa na ňom súd, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal (robí všetky úkony, aby odvolací súd mohol bez prieťahov rozhodnúť) a hlavne súd druhej inštancie (odvolací súd). **Odvolací súd:**

- **odmietne** uznesením **odvolanie**, napr. ak bolo podané neoprávnenou osobou, opozdene alebo nie prípustné;
- **potvrdí rozhodnutie**, ktoré je vecne správne;
- **zmení rozhodnutie**, napr. ak súd prvého stupňa rozhodol nesprávne, hoci správne zistil skutkový stav;
- **rozhodnutie zruší** a vec vráti prvostupňovému súdu na ďalšie konanie, alebo konanie pre neodstrániteľný nedostatok zastaví.

ZHRNUTIE KAPITOLY

V kapitole sme stručne charakterizovali prvky a súvislosti občianskeho súdneho konania v rozsahu, aký je potrebný pre zvládnutie študijného predmetu, ktorému opory majú slúžiť. Zamerali sme sa na výklad východiskových atribútov pre pochopenie danej problematiky. Je dôležité, aby si študenti osvojili zásady civilného procesu, dokázali odlíšiť sporové a nesorové konanie, pochopili pozíciu subjektov civilného procesu, hlavne z hľadiska tých pojmov, ktoré sú dôležité pre samotné súdne konanie. Osobitnú pozornosť je treba zacieliť na pochopenie podstaty a priebehu súdneho konania a konania odvolacieho, hlavne v zmysle prepojenie teoretických vedomostí s ich možným praktickým využitím.

KONTROLNÉ OTÁZKY

1. Charakterizujte zásady civilného procesu všeobecne a následne z hľadiska ich uplatnenia v sporovom a nesorovom konaní!
2. Čo by ste vedeli povedať o subjektoch civilného procesu?
3. Objasnite podstatu súdneho občianskeho konania a odvolacieho konania!

OTÁZKA NA ZAMYSLENIE

Pokúste sa napísať (zostaviť) žalobu pre začatie sporového súdneho konania, v rámci ktorého chcete chrániť Vami vytvorené (vymyslené) Vám patriace právo!

9 Trestné konanie (trestný proces)

STRUČNÝ NÁČRT KAPITOLY

Trestné právo hmotné popisuje znaky trestných činov a za ich spáchanie určuje tresty a ochranné opatrenia. K tomu, aby sa páchatel' trestu alebo ochrannému opatreniu podrobil, je nutné štátne donútenie. V praxi ho realizujú orgány činné v trestnom konaní v rámci tzv. trestného konania. **Trestné konanie** je zákonom upravený postup orgánov činných v trestnom konaní a ďalších osôb zúčastnených na trestnom konaní, ktorého účelom je zistiť, či bol alebo nebol spáchaný trestný čin, prípadne zistiť jeho páchatel'a a uložiť mu trest alebo ochranné opatrenie. Trestné konanie zároveň slúži k upevňovaniu zákonosti, ako aj k predchádzaniu trestnej činnosti. Zmyslom tejto kapitoly je oboznámiť študentov s jednotlivými prvkami trestného konania, s jeho zásadami, subjektmi, ako aj s jednotlivými štádiami trestného konania.

Základným právnym prameňom vo vzťahu k tejto kapitole je zák. č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov. Medzi vedľajšie právne pramene možno zaradiť aj iné zákony, napr. zák. č. 41/2001 Zb. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a konaní proti nim v znení neskorších predpisov, zák. č. 45/2013 Zb. o obetiach trestných činov a ďalšie zákony dotýkajúce sa predmetnej problematiky.

CIELE KAPITOLY

Po preštudovaní a zvládnutí kapitoly

Budete vedieť:

charakterizovať trestné konanie z hľadiska jeho jednotlivých súčastí a prvkov

Získate:

prehľad o zásadách trestného konania, jeho subjektoch a štádiách

Budete schopní:

objasniť prípravné konanie, predbežné prerokovanie obžaloby, hlavné konanie a odvolacie konanie – ako štádiá trestného konania

KEÚČOVÉ SLOVÁ:

Zásady trestného konania

Subjekty trestného konania

Prípravné konanie

Obžaloba

Priebeh hlavného konania

Odvolanie

9.1 Zásady trestného konania

Zásadami trestného konania rozumieme východiskové právne postuláty, na ktorých trestné konanie stojí a realizujú sa jeho súčasť. Medzi zásady trestného konania zaraďujeme tieto.

Zásada stíhania len zo zákonných dôvodov – na jednej strane predstavuje výnimku z práva na nedotknuteľnosť osoby, na druhej strane je garanciou, že trestné stíhanie sa bude realizovať len z dôvodov obsiahnutých v zákone.

Zásada spolupráce orgánov činných v trestnom konaní sa záujmovými združeniami občanov – zahŕňa niektoré možné formy spolupráce, napr. pri odhaľovaní trestnej činnosti, možnosti záujmových organizácií podieľať sa na výchove páchatel'a a pod. Záujmovými združeniami sa rozumejú napr. odborné organizácie, náboženské spoločnosti, cirkvi, občianske združenia a pod.

Zásada legality – jej podstata spočíva v tom, že štátny zástupca je povinný (až na niektoré výnimky) stíhať všetky činy, o ktorých sa dozvie.

Zásada oficiality – vyjadruje fakt, podľa ktorého orgány činné v trestnom konaní vykonávajú svoje úkony v trestnom konaní z úradnej povinnosti.

Zásada obžalovania – v jej duchu konanie pred súdom má charakter sporu medzi rovnocennými procesnými stranami – medzi žalobcom a obžalovaným. Obžalobou v mene štátu môže podať len štátny zástupca, ktorý následne pred súdom dokazuje vinu obžalovaného.

Zásada verejnosti a ústnosti – jej podstata je rovnaká ako pri občianskom súdnom konaní – pozri predchádzajúcu kapitolu.

Zásada vyhľadávacia – určuje povinnosť orgánom činným v trestnom konaní zisťovať okolnosti svedčiace v prospech aj v neprospech obvineného, jeho priznanie tieto orgány nezbavuje povinnosti preskúmať podstatné skutočnosti šetreného prípadu.

Zásada zaistenia práva na obhajobu – zabezpečuje, aby po dobu celého trestného konania bola zaistená ochrana záujmov a práv obvineného, do tejto zásady patrí aj právo obvineného obhajovať sa sám, alebo si zvoliť obhajcu.

Zásada voľného hodnotenia dôkazov – súd je povinný hodnotiť dôkazy podľa vnútorného presvedčenia a po zodpovednom zvážení všetkých okolností daného prípadu.

Zásada prezumpcie nevinu – stanovuje, že kým nie je právoplatným rozsudkom preukázaná viny, je nutné pozeráť sa na toho, proti komu sa vedie trestné konanie ako na nevinného. Z uvedenej zásady zároveň vyplýva, že dôkazné bremeno o vine je na strane orgánov činných v trestnom konaní, obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu.

Zásada materiálnej pravdy – vyžaduje, aby orgány činné v trestnom konaní postupovali tak, aby bol zistený skutkový stav veci, nevzbudzoval dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu potrebnom pre rozhodnutie.

9.2 Subjekty trestného práva

Medzi subjekty trestného konania zaraďujeme orgány činné v trestnom konaní, teda súdy, štátneho zástupcu a policajné orgány, ale tiež obvineného, obhajcu a poškodeného.

Súdy – štruktúra všeobecných súdov je taká istá ako sme ju uviedli pri občianskom súdnom konaní, na tomto mieste stručne uvedieme ich pozíciu vo vzťahu k rozhodovaniu o trestných činoch.

Okresné súdy rozhodujú všetky trestné činy okrem tých, kde ako súdy prvého stupňa vystupujú súdy krajské.

Krajské súdy sú druhostupňové súdy tam, kde v prvom stupni rozhodovali okresné súdy a zároveň sú súdmi prvého stupňa pri spoločensky najzávažnejších trestných činoch.

Vrchné súdy rozhodujú o riadnych opravných prostriedkoch v tých prípadoch, kde vystupovali krajské súdy ako súdy prvého stupňa.

Najvyšší súd rozhoduje o mimoriadnych opravných prostriedkoch a zaujíma stanoviská k výkladu právnych predpisov.

Štátny zástupca zaisťuje trestné stíhanie osôb, ktoré spáchali trestný čin a vykonáva dozor nad zachovaním zákonnosti v prípravnom konaní. V mene štátu podáva obžalobu, na súde má postavenie procesnej strany.

Policajné orgány na základe vlastných poznatkov, trestných oznámení a podnetov iných osôb vykonávajú potrebné šetrenia a opatrenia smerujúce k zisťovaniu či bol alebo nebol spáchaný trestný čin. Vykonávajú tiež opatrenia v záujme predchádzania trestnej činnosti.

Obvinený je osoba proti ktorej sa vedie trestné konanie, je označovaná niekoľkými termínmi. Na začiatku trestného konania hovoríme o **podozrivom**, po začatí trestného stíhania

ide o **obvineného**, počas hlavného pojednávania hovoríme o **obžalovanom**, a ak bol právoplatne odsúdený stáva sa **odsúdeným**.

Obvinený v zmysle zákona disponuje celým radom práv, medzi ktoré zaraďujeme najmä tieto:

- o svojich právach musí byť poučený,
- má právo si zvoliť obhajcu,
- vyjadruje sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu a k dôkazom o nich,
- môže podávať návrhy a opravné prostriedky,
- môže odmietnuť výpoveď,
- nemusí hovoriť pravdu,
- nemožno mu dávať sugestívne alebo klamlivé otázky.

Obhajca - v trestnom konaní ním môže byť iba advokát, teda osoba zapísaná v Českej advokátskej komore. Úlohou obhajcu je poskytovať obvinenému právnu pomoc a k obhajobe jeho záujmov využívať všetky zákonné prostriedky. Inak povedané, úlohou obhajcu je obhajovať svojho klienta, nie hľadať a nachádzať objektívnu pravdu. Zákon pozná aj inštitút tzv. nutnej obhajoby (ex offio) to znamená, že existujú situácie, keď obvinený musí mať obhajcu, a ak si ho nezvolí sám, ustanoví mu ho súd (napr. ak ide o mladistvého).

Poškodený – podľa trestného poriadku je ním ten, komu bolo trestným činom ublížené na zdraví, či spôsobená majetková, morálna alebo iná ujma. Poškodený má celý rad práv - môže nahliadnuť do spisov, predkladať návrhy na doplnenie dôkazov, zúčastniť sa hlavného pojednávania a pred jeho ukončením sa môže k veci vyjadriť.

9.3 Štádia trestného konania

Trestné konanie pozostáva z niekoľkých štádií, ktoré na seba nadväzujú a vzájomne sa dopĺňajú. My sústredíme pozornosť na tieto štádia:

- prípravné konanie,
- predbežné pojednanie obžaloby,
- hlavné konanie,
- odvolacie konanie.

Treba dodať, že konkrétny prípad nemusí vždy prechádzať všetkými štádiami, záleží na povahe prípadu a okolnostiach, ktoré sú s ním spojené. +

9.3.1 Prípravné konanie

Ide o prvé štádium trestného konania. V jeho priebehu sa zisťuje, či sú podozrenia voči obvinenému natoľko závažné, že na ich základe môže byť podaná štátnym žalobcom obžaloba. Prípravné konanie prebieha formou **vyšetrovania**, ktoré vykonávajú **policajné orgány**. Tieto orgány v spolupráci so štátnym zástupcom zhromažďujú dôkazy, a to tak usvedčujúce, ako aj dôkazy, ktoré vinu vyvracajú. Obvinený môže byť od samého začiatku zastúpený obhajcom, a to buď zvoleným, alebo – v prípadoch určených zákonom, o ktorých sme už hovorili- obhajcom ustanoveným súdom. Nad zachovaním zákonnosti v prípravnom konaní vykonáva dozor štátny zástupca.

Prípravné konanie spravidla končí buď zastavením trestného stíhania, alebo podaním obžaloby štátnym zástupcom, čím sa celá záležitosť (prípád) posúva príslušnému súdu.

9.3.2 Predbežné prejednanie obžaloby

Slúži k tomu, aby súd preskúmal, či predchádzajúce prípravné konanie bolo uskutočnené v zmysle zákona a či jeho výsledky odôvodňujú postavenie obvineného pred súd. Snahou tohto štádia je zabrániť situáciám, aby súd nemusel až na hlavnom pojednávaní konštatovať, že podaná obžaloba je nedôvodná. Toto štádium však nie je obligatórne, pretože obžalobu najskôr preštuduje a vyhodnotí predseda senátu a ak je táto v poriadku (bez chýb) analyzované štádium sa nekoná a vec sa priamo prejednáva na hlavnom konaní.

9.3.3 Hlavné pojednávanie

Možno ho považovať za jadro celého trestného konania, pretože v jeho priebehu sa rozhoduje o tom najpodstatnejšom, teda o tom, či bol alebo nebol spáchaný trestný čin, ak bol, potom sa rozhoduje aj o treste alebo ochrannom opatrení. Rozhodujúcim prvkom tejto časti trestného konania je súd, obžalovaný (jeho advokát) a štátny zástupca majú postavenie procesných strán.

Najdôležitejšou časťou hlavného pojednávania je **dokazovanie**, ktoré sa začína výsluchom obžalovaného. Následne prebieha výsluch svedkov, znalcov a prebieha aj výkon iných dôkazov. Celý proces dokazovania prebieha za súčinnosti všetkých strán.

Na záver hlavného pojednávania prednesú, na pokyn predsedu senátu, **záverečné reči** štátny zástupca a následne obžalovaný, v ktorých formulujú konečné stanoviská k prejedávanému prípadu.

Hlavné pojednávanie končí spravidla **rozsudkom**, v ktorom je obžalovaný uznaný vinným z trestného činu, alebo je spod obžaloby oslobodený. Ak súd obžalovaného uzná vinným, zároveň v rozsudku vynesie trest, či ochranné opatrenie.

9.3.4 Odvolacie konanie

Opravným prostriedkom proti všetkým rozsudkom súdu prvého stupňa je **odvolanie**, ktoré má odkladný účinok. Lehota na podanie odvolania začína plynúť od doručenia opisu rozsudku a predstavuje **8 dní**. Právo podať odvolanie má pomerne široký okruh osôb, okrem štátneho zástupcu a obžalovaného, aj príbuzní obžalovaného v priamom pokolení, ale tiež manžel – manželka, druh – družka, súrodenci. V neprospech obžalovaného môže podať odvolanie len štátny zástupca, a pokiaľ ide o náhradu škody, taj aj poškodený.

Odvolací súd:

- môže odvolanie **zamietnuť** a **potvrdiť** rozsudok prvostupňového súdu,
- môže pôvodný rozsudok **zmeniť**.

V oboch prípadoch je rozhodnutie odvolacieho súdu konečné a nemožno proti nemu podať riadny opravný prostriedok.

Pri splnení určitých podmienok stanovených zákonom môže odvolací súd rozsudok **zrušiť** a celú vec vrátiť na nové pojednávanie súdu prvého stupňa (kasácia). V takomto prípade možno proti novému rozsudku prvostupňového súdu podať znovu odvolanie.

ZHRNUTIE KAPITOLY

Z obsahu kapitoly je zrejmé, že trestné konanie je svojou vnútornou štruktúrou jednoduchšie a prehľadnejšie ako civilný proces, ktorému bola venovaná predchádzajúca kapitola. Niektoré veci sa pri oboch konaniach tak trochu opakujú, hoci nie vždy majú rovnaký význam, čo robí trestné konanie pre študentov zrozumiteľnejším. Toto tvrdenie je determinované aj všeobecne platným poznaním o tom, že neprávnicki si právo vôbec spájajú hlavne s právom trestným (hmotným či procesným).

Faktom je, že pochopenie trestného konania sa viaže najmä na zvládnutie jeho zásad a subjektov, ale hlavne na zorientovanie sa v štádiách trestného konania, osobitne v prípravnom konaní, hlavnom pojednávaní a odvolacom konaní.

KONTROLNÉ OTÁZKY

1. Charakterizujte zásady a subjekty trestného konania!
2. Objasnite podstatu jednotlivých štádií trestného konania!

OTÁZKA NA ZAMYSLENIE

Porovnajcie civilný proces a trestné konanie z hľadiska uplatňovania dvoch zásad využívaných v oboch procesoch – zásada oficiality a zásada vyhľadávacia!

10 Správne konanie

STRUČNÝ NÁČRT KAPITOLY

Správne konanie predstavuje jednu z frekventovaných činností vo verejnej správe, ktorá pozostáva zo štátnej správy a územnej samosprávy (pre úplnosť treba dodať, že súčasťou verejnej správy sú aj verejnoprávne korporácie, tie však nebudú predmetom nášho záujmu v tejto kapitole). Správne konanie je zároveň jedným zo spôsobov aplikácie práva. Súvisí so skutočnosťou, že práva a povinnosti stanovené hmotnoprávnymi predpismi verejného práva nevznikajú spravidla priamo zo zákona, ale sprostredkovane, obvykle na základe správneho rozhodnutia vydaného v správnom konaní.

Správne konanie stručne charakterizujeme ako zákonom stanovený postup, v ktorom správne orgány (orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy) rozhodujú o individuálnych právach a povinnostiach konkrétne uvedených fyzických osôb a právnických osôb, ako aj ďalších – najmä – procesných otázkach. Inak povedané, správne konanie spravidla smeruje k vydaniu individuálneho správneho aktu – správneho rozhodnutia.

Východiskovým právnym predpisom, ktorý upravuje správne konanie, ale aj niektoré ďalšie činnosti správnych orgánov je zák. č. 500/2004 Zb. Správny poriadok v znení neskorších predpisov. Uvedený právny predpis sa vzťahuje na verejnoprávne formy činnosti uskutočňované správnymi orgánmi a určené prevažne adresátom verejnej správy, pokiaľ zvláštny zákon neustanovuje iný postup. Medzi iné právne predpisy súvisiace s obsahom tejto kapitoly možno zahrnúť zák. č. 150/2002 Zb. Súdny poriadok v znení neskorších predpisov.

CIELE KAPITOLY

Po preštudovaní a zvládnutí kapitoly

Budete vedieť:

charakterizovať správne konanie ako jednu z foriem činnosti správnych orgánov vo verejnej správe

Získate:

prehľad o zásadách správneho konania, jeho subjektoch a štádiách, so zameraním na prvoinštančné a odvolacie konanie

Budete schopní:

objasniť sformulovať návrh na začatie správneho konania z pohľadu fyzickej osoby a dokážete sa na základe vedomostí o správnom konaní zorientovať v tom, na aký (ktorý) správny orgán máte svoju žiadosť adresovať

KLÚČOVÉ SLOVÁ:

Zásady správneho konania

Subjekty správneho konania

Návrh na začatie konania

Dokazovanie

Predbežná otázka

Predbežné opatrenia

Rozhodovanie v správnom konaní

Odvolicie konanie

10.1 Zásady správneho konania

Existujú zásady, ktoré sa uplatňujú iba v správnom konaní, avšak v rámci fungovania verejnej správy sú aj zásady charakterizujúce činnosť správnych orgánov všeobecne a niektoré z nich sa uplatňujú aj v správnom konaní. Sumarizujúco možno povedať, že medzi zásady správneho konania v tomto zmysle zaraďujeme najmä tieto.

Zásada zákonnosti – presakuje celým správny konaním, ukladá správny orgánom povinnosť postupovať v správnom konaní v súlade so zákonmi, ďalšími všeobecne záväznými právnymi predpismi a medzinárodnými zmluvami.

Zásada materiálnej pravdy – aj v tomto konaní znamená povinnosť postupovať tak, aby bol zistený skutočný stav veci, bez akýchkoľvek pochybností a mohol sa stať podkladom pre vydanie objektívneho rozhodnutia.

Zásada rovnosti a nestrannosti – jej podstata spočíva v tom, že všetci účastníci konania a ďalšie osoby majú pri uplatňovaní svojich procesných práv rovnaké postavenie.

Zásada dispozičná – vypovedá predovšetkým o spôsobe začatia správneho konania, a to na základe žiadosti (návrhu) účastníkov konania. Niektoré druhy konania možno začať výlučne týmto spôsobom, napr. sporové konanie, odvolacie konanie a pod.

Zásada oficiality – je opakom dispozičnej zásady a viaže sa najmä k začatiu konania z úradnej moci, napr. konanie prieskumné.

Zásada neverejného konanie – na rozdiel od civilného procesu a trestného konania, ústna forma správneho konania je spravidla neverejná. Verejnosť však môže plynúť zo zákona, rozhodnutia správneho orgánu, alebo sa tak môže stať na žiadosť účastníka konania.

Zásada voľného hodnotenia dôkazov – správny orgán hodnotí význam každého jednotlivého dôkazu a všetkých predložených dôkazov vo vzájomnej súvislosti a podľa svojho uváženia. V takomto duchu ich použije aj pre vydanie rozhodnutia.

Zásada dvojinstančnosti – umožňuje, aby po rozhodnutí vydanom v prvej inštancii nasledovalo konanie o odvolaní (prípadne inom riadnom opravnom prostriedku). Začatie konania o odvolaní majú v rukách účastníci konania.

10.2 Subjekty správneho konania

Subjektom správneho konania sú správne orgány, ktoré v správnom konaní rozhodujú a fyzické osoby a právnické osoby, o právach a povinnostiach ktorých sa rozhoduje.

Správne orgány

Medzi správne orgány ako subjekty správneho konania zaraďujeme orgány štátnej správy (napr. úrady práce, katastrálne úrady, banské úrady) a orgány územnej samosprávy (napr. starosta obce, obecné zastupiteľstvo, hajtmán kraja, zastupiteľstvo kraja, ale v širšom rozsahu aj obecné úrady a krajské úrady), orgány iných právnických osôb (napr. disciplinárne orgány profesijných komôr, za predpokladu, že za súčasť verejnej správy berieme aj záujmovú samosprávu), ale aj fyzické osoby (napr. lesná stráž).

Z hľadiska praxe je vždy treba vyjasniť, ktorý konkrétny správny orgán bude vo veci rozhodovať, t. j. ktorý orgán je vecne a miestne príslušný. **Vecná príslušnosť** znamená vymedzenie orgánu z hľadiska okruhu vecí, o ktorých rozhoduje (napr. úrady práce rozhodujú o vyradení z evidencie uchádzačov o zamestnanie, daňové úrady rozhodujú o žiadostiach úpravy daní). **Miestna príslušnosť** stanovuje, ktorý z viacerých vecne príslušných orgánov bude realizovať konanie s prihliadnutím na územný prvok (kritérium) napr. o vydaní stavebného povolenia bude rozhodovať správny orgán v územnom obvode, kde sa nachádza stavebná parcela, o zmene priezviska rozhoduje správny orgán určený podľa miesta trvalého bydliska žiadateľa.

Účastníci správneho konania

Účastníkov správneho konania vymedzuje správny poriadok a zvláštne zákony (podľa druhu konania). Správny poriadok rozoznáva dve skupiny účastníkov v závislosti od toho, akou formou sa začne správne konanie:

- v konaní, ktoré sa začína na **žiadosť**, je účastníkom žiadateľ a ďalšie osoby, na ktoré sa musí (bude) vzťahovať rozhodnutie správneho orgánu (napr. spoluvlastníci, ak sa správne konanie týka určitej veci);
- ak sa konanie začína z **úradnej moci** sú účastníkmi osoby, ktorým má rozhodnutie založiť, zmeniť alebo zrušiť ich práva alebo povinnosti (napr. účastníkom konania je osoba, ktorej má byť rozhodnutím odňatá sociálna dávka, pretože ju zneužíva).

Účastník konania musí byť procesne spôsobilý. Ak túto spôsobilosť nemá, zastupuje ho zákonný zástupca, opatrovník alebo zmocnenec. Účastníci konania majú procesné práva (napr. nahliadať do spisu, navrhovať dôkazy, vyjadrovať stanovisko k prejednávanej veci), ale aj procesné povinnosti (napr. dostaviť sa k správne orgánu na predvolanie alebo sa náležite ospravedlniť, označiť dôkazy na podporu svojich tvrdení).

10.3 Prvostupňové konanie

Správne konanie, ako sme už naznačili, sa môže začať dvojakým spôsobom. **Na návrh** (dispozičná zásada), v tomto prípade za konanie začína dňom, keď návrh (podanie) došiel (bol doručený) vecne a miestne príslušnému správne orgánu. **Z obsahu návrhu** musí byť zreteľné:

- kto ho podáva,
- akej veci sa týka,
- čoho sa ním účastník domáha,
- kto sú ďalší účastníci konania (pokiaľ sú navrhovateľovu známi),
- ďalšie náležitosti v závislosti ako ich upravujú zvláštne predpisy (napr. živnostenský zákon, stavebný zákon, zákon o ochrane životného prostredia a iné právne predpisy).

Z úradnej moci (zásada oficiality), v tomto prípade správne konanie začína dňom, kedy správny orgán oznámil účastníkom začatie konania.

Priebeh správneho konania smeruje k zisteniu skutkového stavu prejedávaného prípadu s cieľom vytvoriť podmienky pre vydanie správneho rozhodnutia. Správny orgán tiež posudzuje, či k tomuto účelu postačia dôkazy navrhované účastníkom konania, alebo je potrebné zadovážiť aj ďalšie dôkazy. Medzi ne patria: svedecké výpovede, znalecké posudky, listiny, ohliadka a iné.

So správnym konaním sa spájajú dve inštitúty, ktoré sme doteraz v rámci procesného práva nespomínali. Ide o predbežnú otázku a predbežné opatrenie. **Predbežná otázka** môže predstavovať jeden z podkladov pre vydanie správneho rozhodnutia. Ide o to, že správny orgán môže v priebehu konania zistiť, že vydanie rozhodnutia závisí na posúdení otázky, ktorá nie je predmetom daného konania (napr. v priestupkovom konaní, v ktorom má byť rozhodnuté o sankcii prepadnutia veci, môže byť predbežnou otázkou, či je vec vôbec vo vlastníctve páchatel'a, kým to nie je vyriešené, nemožno spomínanú sankciu uložiť). V takomto prípade sú možné dva spôsoby riešenia. Buď správny orgán vyzve účastníka konania, aby dal návrh na začatie konania pred príslušným štátnym orgánom (napr. aby požiadal súd o určenie vlastníckeho práva), alebo správny orgán predbežne posúdi danú záležitosť formou správneho rozhodnutia o predbežnej otázke (pokiaľ mu to zákon umožňuje).

Predbežné rozhodnutie je právny inštitút, ktorý správny orgán ukladá formou správneho rozhodnutia, ak je nutné dočasne upraviť pomery účastníkov konania. Predbežné opatrenie spočíva napr. v uložení povinnosti niečo vykonať (napr. uskutočniť opravu), niečoho sa zdržať (napr. nepokračovať v stavbe), prípadne niečo strpieť (napr. vykonanie záchranných prác). Predbežné opatrenie sa tiež môže týkať zaistenia veci, ktorá sa má stať dôkazným prostriedkom (napr. zaistenie veci, ktorou bol spáchaný správny delikt).

Správne konanie sa spravidla končí vydaním správneho rozhodnutia, ktoré musí mať tri náležitosti:

- výrok,
- odôvodnenie,
- poučenie.

Výrok dáva odpoveď ako sa vyriešila otázka, ktorá bola predmetom konania (napr. stavba sa povoľuje, žiadosť sa zamietá). V rámci výroku môže byť vyslovené povinnosť nahradiť náklady konania. V **odôvodnení** správny orgán uvádza skutočnosti odvodňujúce obsah výroku, napr. aké podklady pre vydanie rozhodnutia použil, k akým záverom došiel na základe vykonaných dôkazných prostriedkov, ako sa vysporiadal s námietkami procesných strán a pod. Ak je možné podať riadny opravný prostriedok správny orgán v **poučení** informuje účastníkov konania o tom, kde možno podať odvolanie, v akej lehote, kto bude o ňom rozhodovať.

10.4 Odvolacie konanie

Aj v správnom konaní možno podať proti rozhodnutiam správnych orgánov opravné prostriedky – riadne (odvolanie, rozklad) a mimoriadne (obnova konania, preskúmavacie konanie a preskúmanie správneho rozhodnutia súdom). My budeme venovať pozornosť len jednému z uvedených opravných prostriedkov – **odvolaniu**.

Konanie o odvolaní sa môže začať len na základe návrhu oprávneného subjektu. Dôvodom pre podanie odvolania môže byť nesprávnosť rozhodnutia (napr. účastník namieta, že priznaná finančná čiastka je príliš nízka), nezákonnosť (napr. účastník tvrdí, že uloženie povinnosti je v rozpore so zákonom) alebo vady konania (napr. účastník namieta, že nemohol nahliadnuť do spisu).

Odvolanie podáva účastník konania do **15 dní** od doručenia rozhodnutia tomu orgánu, ktorý rozhodnutie vydal. Dlhšiu alebo kratšiu lehotu na podanie odvolania ustanovujú zvláštne právne predpisy. O odvolaní spravidla rozhoduje najbližšie nadriadený správny orgán. Toto pravidlo môže byť prelomené **autoremedúrou**, t. j. opravou rozhodnutia tým orgánom, ktorý ho vydal, odvolaniu účastníka však musí vyhovieť v plnom rozsahu.

Odvolací orgán môže o odvolaní rozhodnúť tak, že:

- odvolanie zamietne a rozhodnutie prvoinštančného orgánu potvrdí,
- napadnuté rozhodnutie zruší a konania zastaví,
- napadnuté rozhodnutie zruší a vráti vec prvoinštančnému orgánu na nové prejednanie (prvoinštančný orgán je v tomto prípade viazaný právnym názorom odvolacieho orgánu).

Správne rozhodnutie je **právoplatné**, pokiaľ voči nemu nemožno podať riadny opravný prostriedok. Správne rozhodnutie je **vykonateľné**, v zmysle jeho vynútitelnosti, obvykle potom, čo po napadnutí jeho právoplatnosti márne uplynula lehota stanovená na splnenie povinnosti určenej týmto rozhodnutím.

ZHRNUTIE KAPITOLY

Problematika správneho konania ako súčasť verejnej správy je podstatne širšia a komplikovanejšia, než sme ju v kapitole uviedli. Týka sa to hlavne zásad konania, jeho priebehu a hlavne konania o opravných prostriedkoch – riadnych a mimoriadnych. Máme za to, že pre pedagogické účely je v kapitole obsiahnutý rozsah správneho konania dostatočný. Pre jeho pochopenie a možné praktické uplatnenie je dôležité, aby študenti pochopili obsah jednotlivých zásad konania, jeho subjekty v podaní ako sme ich uviedli a podrobnejšiu

predstavu mali o priebehu konania a odvolacom konaní, ktoré sa v praxi verejnej správy využíva najčastejšie.

KONTROLNÉ OTÁZKY

1. Objasnite zásady správneho konania a porovnajte ich obsah so zásadami, ktoré sa uplatňujú v civilnom procese!
2. Charakterizujte priebeh správneho konania – prvoinštančného a odvolacieho!

OTÁZKA NA ZAMYSLENIE

Chcete si postaviť garáž pri rodinnom dome. Skúste zistiť, kde musíte podať žiadosť o stavebné povolenie a žiadosť vypracujte!

LITERATÚRA

1. GERLOCH, A., 2017. *Teorie práva*. 7. vydání. Praha: Aleš Čeněk, s.r.o.
2. Kolektív autorov, 2017. *Všeobecná teória práva*. Praha: Aleš Čenek, s.r.o.
3. KROŠLÁK, D., D. ŠMIHULA, 2013. *Základy teórie štátu a práva*. Bratislava: Wolters Kluwer (Iura Edition)
4. MATES, P., 2009. *Základy teorie práva*. Praha: Oeconomica
5. PALÚŠ, I., 2016. *Štátoveda (ústavné právo – všeobecná časť)*. Košice: UPJŠ, Fakulta verejnej správy
6. PALÚŠ, I., M. HENCOVSKÁ, 2015. *Teória štátu a práva*. Košice: UPJŠ, Fakulta verejnej správy
7. SPIRIT, M., 2010. *Úvod do studia práva*. Praha: Grada Publishing.
8. SPIRIT, M., 2014. *Úvod do studia práva*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing
9. ZLÁMAL, J., J. HALUZA, 2011. *Právo*. Prostějov: Computer Media